

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

**«Формування доходів місцевих бюджетів (на матеріалах КП
«Фінансове управління Хмельницької міської ради)»**

Виконав: здобувач вищої освіти на
магістерському рівні за спеціальністю 072
Фінанси, банківська справа та страхування

Григорук В. С.

(прізвище та ініціали)

Керівник: доктор економічних наук,
професор **Синчак В.П.**

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище
та ініціали)

Рецензент: заступник начальника
фінансового управління
Хмельницької міської ради

Мот. П.С.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище
та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	6
1.1. Сутність і специфіка формування доходів місцевих бюджетів.....	6
1.2. Науково-методичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	25
2.1. Аналіз доходів загального та спеціального фондів місцевого бюджету за джерелами формування.....	25
2.2. Особливості формування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.....	40
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	50
3.1. Поліпшення структури джерел формування доходів загального та спеціального фондів місцевих бюджетів.....	50
3.2. Розвиток системи фінансового вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів у післявоєнний період.....	58
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Важливу роль у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень та наданні населенню суспільних послуг відіграють органи місцевого самоврядування. Проте реалізація делегованих державою та власних самоврядних повноважень органів місцевого самоврядування на належному рівні можлива за умов адекватного фінансового забезпечення, домінуючу роль у якому відіграють доходи місцевих бюджетів. Незважаючи на значні зрушення у становленні та розвитку місцевого самоврядування протягом усіх років незалежності України, більшість територіальних громад в умовах сьогодення не мають можливості самостійно і в достатньому обсязі формувати доходи своїх бюджетів.

Питання оптимізації формування доходів місцевих бюджетів і виявлення резервів їх зростання набувають особливої актуальності в умовах децентралізації. У зв'язку з цим постає нагальна потреба у поглибленому дослідженні теоретичних засад формування доходів місцевих бюджетів та обґрунтуванні системи практичних рекомендацій щодо їх стабільності та подальшого зміцнення. Вирішення цих питань і визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аспектів формування доходів місцевих бюджетів присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених: В. Демянишина [17], О. Кириленко [6,30,42,49], З. Лободіною [6,34-35], І. Луніної [20], Б. Малиняка [30, 37], В. Письменного [30,37], В. Синчака [56], В. Федосова [5], І. Чугунова [60], С. Юрія [5] та інших. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених з питань формування доходів місцевих бюджетів можна назвати роботи: Р. Белома, Ш. Бланкарта, У. Еванса, Ф. Фішера, К. Фостера, М. Тодоровича та інших.

Цінність їх праць полягає у визначенні та узагальненні методичних та організаційних аспектів формування доходів місцевих бюджетів. Водночас ряд теоретичних і практичних питань оптимізації формування доходів місцевих

бюджетів є недостатньо дослідженими. Багато питань у сфері формування доходів місцевих бюджетів, пошуку шляхів вдосконалення зазначеного процесу в умовах реформування бюджетної системи держави та зміцнення фінансової основи органів місцевого самоврядування залишаються невирішеними.

Важливість зазначених питань зумовили вибір теми роботи, сформували її мету та завдання, окреслили об'єкт і предмет дослідження.

Метою роботи є поглиблення теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів у контексті їх оптимізації.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність і специфіку формування доходів місцевих бюджетів;
- узагальнити науково-методичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів;
- проаналізувати доходи загального та спеціального фондів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за джерелами формування;
- з'ясувати особливості формування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану;
- запропонувати шляхи поліпшення структури джерел формування доходів загального та спеціального фондів бюджету Хмельницької міської територіальної громади;
- обґрунтувати шляхи розвитку системи фінансового вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів у післявоєнний період.

Об'єктом дослідження є фінансові відносини у процесі формування доходів місцевих бюджетів у довоєнний період та в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти процесу формування доходів місцевих бюджетів на матеріалах Хмельницької міської територіальної громади.

Методи дослідження. Структурний та системний методи використано при розкритті сутності системи формування доходів місцевих бюджетів у системі міжбюджетного регулювання. Історичний та логічний підходи використано при дослідженні методів формування доходів місцевих бюджетів. За допомогою

статистичного і табличного методів досліджено практику формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти України, статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, фінансового управління Хмельницької міської ради, монографічна та періодична література, навчальні посібники та підручники, матеріали наукових та науково-практичних конференцій, періодичних видань, ресурси Інтернету.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки роботи, що розкривають особливості формування доходів місцевих бюджетів, мають практичне значення у процесі підвищення рівня ефективності функціонування фінансово-економічних відносин територій і можуть бути використанні в діяльності фінансового управління Хмельницької міської ради.

Апробація результатів дослідження. За результатами здійсненого дослідження опубліковано тези у збірнику тез Міжнародної науково-практичної конференція «Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах» (м. Рівне, 11.01.2023р.), а також у збірнику тез Міжнародної науково-практичної конференція «Економіка, фінанси, облік і право: актуальні проблеми теорії та практики» (м. Ізмаїл, 26.01.2023 р.) [15-16].

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 60 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність і специфіка формування доходів місцевих бюджетів

Зі вступом України на шлях демократичних перетворень місцеві бюджети України, як вагома ланка фінансової системи, зазнають трансформації та реформування. Вони посідають важливе місце у політиці економічного зростання держави, як дієвий інструмент, платформа регіонального розвитку. Децентралізаційні процеси, розпочаті згідно вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, зумовлюють все більшого посилення ролі регіонів в соціально-економічному розвитку держави та піднесенні добробуту населення, шляхом максимального наближення до принципу самофінансування та фінансової автономії адміністративно-територіальних утворень.

Місцеві бюджети, як фінансові плани діяльності та розвитку певної території, повинні фінансово забезпечити виконання найважливіших завдань та функцій місцевих органів влади, внаслідок чого потребують індивідуального підходу до їх формування. Обов'язковим, на наш погляд, є урахування особливостей та проблем регіону, а саме: територіального розташування; щільності населення; наявності певних домінуючих груп громадян, що потребують соціального захисту; кількість та прибутковість суб'єктів господарювання; рівень зайнятості населення та податкоспроможності регіону; наявність нагальних потреб, що потребують невідкладного вирішення (капітальний ремонт житлово-комунального сектору, загострення екологічної ситуації, тощо); здатністю чи нездатністю до відтворення і розбудови виробничої сфери тощо.

Активний вплив органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси в регіоні можливий лише за умови достатнього обсягу фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні. Так як основою

місцевих фінансових ресурсів є місцеві бюджети (в них зосереджено більше 90% фінансових ресурсів регіону), в сучасних умовах надзвичайно важливого значення набуває обсяг та склад їх дохідної частини.

Надійною та стабільною основою фінансової бази органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Саме достатній обсяг доходів місцевих бюджетів дає можливість органам місцевого самоврядування ефективно впливати на соціально-економічний розвиток регіонів.

Місцевий бюджет, як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань, які покладаються на органи місцевого самоврядування, містить у своєму складі доходи і видатки. Причому доходам місцевих бюджетів відводиться особлива роль, адже за їх рахунок фінансуються програми і заходи у галузях освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення тощо. Ефективне планування й управління бюджетними доходами дасть змогу перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які зможуть самостійно забезпечити суспільний добробут своїх мешканців.

Доходи місцевих бюджетів є однією з основних складових матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування, тобто, платформою побудови цього інституту, тому що без фінансового забезпечення адміністративно-територіальних одиниць власною грошовою базою втрачається сама сутність інституту місцевого самоврядування через її недієздатність.

Більш чітко розвиває й конкретизує конституційні засади матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема закріплює самостійність місцевих бюджетів, принципи їх формування, проте не визначає конкретних джерел формування [25]. Відтак, вважаємо за доцільне окреслити економічну сутність доходів місцевих бюджетів, а тоді перейти особливостей і методів їх формування.

Еволюція поняття «доходи місцевих бюджетів» у фінансовій науці пройшла тривалий шлях розвитку. До XIX століття термін «доходи місцевих

бюджетів» не використовувався, а доходи органів місцевої влади разом із доходами органів центральної влади трактувались як державні або публічні.

Сутність економічної категорії «доходи місцевих бюджетів» досліджувалася економістами ще в радянські часи. Так, вчений Н. Ровенський у 1944р. вказує на цільове використання доходів місцевих бюджетів, та групує доходи за ознакою стягнення, він розрізняє податкові надходження та доходи, які є результатом господарської діяльності місцевих органів влади [53, с. 9].

Найбільшого розвитку питання сутності та формування доходів місцевих бюджетів у фінансовій науці набули в часи незалежності України. Розвиток концептуальних засад доходів місцевих бюджетів в цей час тісно пов'язаний із визнанням місцевого самоврядування та розширенням фінансової незалежності місцевих органів влади. Водночас, багато дослідників не виокремлюють поняття доходів місцевих бюджетів, подаючи визначення доходів бюджету в цілому, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

У статті 142 Конституції України зазначено, що доходи місцевих бюджетів є однією з основних складових матеріальної й фінансової основи місцевого самоврядування, тобто, платформою побудови цього інституту, тому що без фінансового забезпечення адміністративно-територіальних одиниць власною грошовою базою втрачається сама сутність інституту місцевого самоврядування через недієздатність [31].

Так, група науковців на чолі з В.М. Федосовим і С.І. Юрієм, під доходами бюджетів розуміють частину централізованих ресурсів держави, необхідних для виконання нею відповідних функцій [5]. В даному визначенні розкрито розподільчий, вартісний характер поняття, його матеріальний зміст і призначення, проте не зазначено специфічних ознак саме доходів місцевих бюджетів.

Вітчизняний науковець О.Р. Романенко в навчальному посібнику «Фінанси» під доходами бюджету, як економічною категорією, розуміє економічні відносини, що виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни [53]. Таким чином,

визначення доходів бюджету в інтерпретації даного автора зводиться до наступного: «це є ті грошові кошти, що надходять у розпорядження держави на безвідплатній та безповоротній основі у відповідності із діючим бюджетним і податковим законодавством» [53, с. 46]. Зосереджуючись в даному визначенні на грошовому, безвідплатному та безповоротному характері бюджетних доходів, їх законодавчому регулюванні, автор, на нашу думку, не зазначає їх розподільчий та цільовий характер, склад доходів, без чого визначення розкривається не в повній мірі.

На думку Д.А. Ковалевича, доходи місцевих бюджетів, як окрема економічна категорія, виражають сферу економічних відносин суспільства, яка пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону [43, с.25]. Розділяючи в даному визначенні доходи державного і місцевих бюджетів, автор, натомість, ототожнює доходи місцевих бюджетів із фінансовими ресурсами регіону, що, на наш погляд, звужує поняття останніх, оскільки фінансові ресурси регіону, крім бюджетів включають цільові фонди, доходи комунальних підприємств та муніципальний кредит.

Щодо сутності та визначення змісту саме доходів місцевих бюджетів, то К.В. Павлюк наводить таке тлумачення цієї категорії: «...це сукупність усіх видів доходів місцевих бюджетів, що формуються різними методами, їхнє взаємопов'язане застосування становить систему доходів місцевих бюджетів. Ця система покликана вирішувати не лише фіскальні, а й регулюючі завдання: стимулювати зростання виробництва і підвищення його ефективності, забезпечувати соціальний захист населення й розвиток соціальної сфери. У сучасних умовах переходу до ринкових відносин доходи місцевих бюджетів мають давати змогу у повному обсязі вирішувати завдання, покладені на органи місцевого самоврядування» [49, с.27].

Як частину фінансових ресурсів, за допомогою яких створюється фінансова база для задоволення суспільних потреб місцевих органів влади,

пропонує розуміти сутність доходів місцевих бюджетів група вчених на чолі з професором О.П. Кириленко [42, с.72]. Доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, які виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні та призначені для реалізації функцій і завдань органів місцевого самоврядування. Аналогічне трактування пропонує Г. Миськів: «доходи місцевих бюджетів – це система економічних відносин, яка пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону» [44, с.76].

Бюджетний кодекс України не дає визначення доходів місцевих бюджетів, але містить визначення доходів бюджету – це всі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ) [8].

Як видно з наведених трактувань і позицій науковців, доходи місцевих бюджетів слід розуміти як сукупність економічних відносин, пов'язаних з розподілом частини ВВП задля формування законодавчо затверджених цільових грошових фондів органів місцевої влади та самоврядування, призначених для фінансування їх власних і делегованих повноважень.

Погоджуємося в повній мірі з групою науковців на чолі з О. П. Кириленко, що доходи місцевих бюджетів можна розглядати з різних позицій, сукупність яких має комплексний характер і пояснює сутність досліджуваного поняття найбільш повно та всебічно [30, с.65]:

- як економічна категорія - це сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням фондів грошових коштів органів місцевого самоврядування;
- за матеріальним змістом - це податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти;
- за суспільним призначенням – це фінансові ресурси, що мобілізуються до місцевих бюджетів різних рівнів і використовуються для фінансування економічних і соціальних потреб територій.

На нашу думку, такий підхід до визначення сутності доходів місцевих бюджетів характеризується комплексним характером і пояснює їх глибинний зміст, роль і значення. Доходи місцевих бюджетів є одним із факторів, які впливають на сукупне споживання населенням.

Варто зауважити, що крім бюджетних доходів, на практиці використовується й дещо ширше поняття – «надходження» (наприклад, у Бюджетному кодексі України подано склад доходів загального фонду і надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів) [8]. Якщо доходи включають податкові, неподаткові й інші надходження (в тому числі трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ), то надходження – це ті ж доходи, а також повернення кредитів до місцевих бюджетів, кошти від місцевих запозичень, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу або пред'явлення цінних паперів (рис. 1.1).

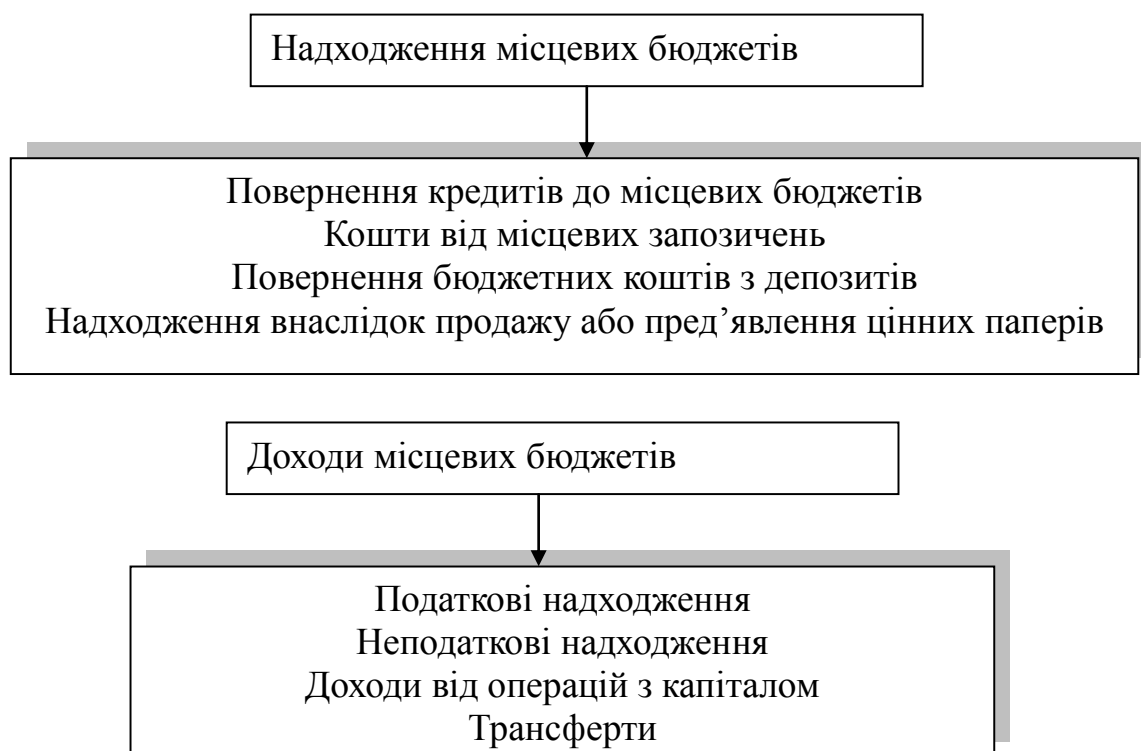

Рисунок 1.1 – Склад надходжень і доходів місцевих бюджетів *

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8, 42].

Доходи місцевих бюджетів мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування та формуватися, в основному, за рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської Хартії місцевого самоврядування, ст. 9 якої прямо передбачає, що, принаймні, частина коштів з місцевого самоврядування повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків [24].

На сьогодні вітчизняна та зарубіжна фінансова наука апробувала різні підходи до класифікації доходів місцевих бюджетів (додаток А). Так, за повнотою зарахування доходи місцевих бюджетів поділяють на доходи, що повністю або частково надходять до місцевих бюджетів. За методами формування розрізняють податкові та неподаткові доходи місцевих бюджетів. Податкові доходи місцевих бюджетів представлені мобілізованими податками, зборами, обов'язковими платежами базою оподаткування яких виступає дохід, прибуток, майно, товари, послуги. До неподаткових доходів місцевих бюджетів відносять доходи від власності та підприємницької діяльності, надходження від оренди комунального майна та адміністративних зборів і платежів (додаток Б). Ці доходи мають цільове призначення й відплатний характер й частково зараховуються до доходів тієї місцевої влади, яка їх збирає.

За способом зарахування доходи місцевих бюджетів поділені на доходи загального та доходи спеціального фондів. Так, доходи загального фонду місцевих бюджетів формуються з усіх надходжень, окрім призначених для зарахування до спеціального фонду й призначені для виконання основних функцій органів місцевої влади; детальний їх перелік наведено в додатку Г. Доходи спеціального фонду місцевих бюджетів мають строго цільове використання грошових коштів за бюджетним призначенням, більш детально їх склад подано в додатку Д.

За способом розподілу доходів між ланками бюджетної системи виділяють власні та закріплені доходи місцевих бюджетів. Такий розподіл доходів місцевих бюджетів здійснюється відповідно до ст. 63 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка визначає, що доходи місцевих

бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом джерел, та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів [25]. Власні доходи не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів і формують зацікавленість органів місцевої влади в нарощення власної дохідної бази, яка дає можливість розпоряджатися та використовувати їх на свій розсуд. Закріплені доходи враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів і передаються місцевим бюджетам задля збалансування їх доходів і видатків у вигляді процентних відрахувань від податків, зборів за встановленими бюджетним кодексом нормативами.

Варто зауважити, що метою такого розподілу є заохочення органів місцевої влади до збільшення бюджетних надходжень, створення сприятливих умов для розвитку малого й середнього бізнесу, за рахунок якого формуються доходи місцевих бюджетів, а також нарощення й розвиток власного економічного потенціалу, безповоротного фінансово-економічного піднесення територіальної громади області. Бюджетний кодекс України визначає перелік закріплених доходів для місцевих бюджетів, що має забезпечувати реалізацію соціально-економічних і культурних програм розвитку міста, тобто ці доходи спрямовуються на фінансування делегованих повноважень

Роль і значення того чи іншого джерела доходів в структурі конкретного місцевого бюджету зумовлено специфікою розподілу в бюджетному кодексі податків та зборів між місцевими бюджетами різних рівнів. Відтак, Бюджетний кодекс України пов'язує фінансування делегованих органам місцевого самоврядування повноважень, з доходами, що закріплюються за їх бюджетами й враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, а фінансування власних повноважень - з доходами, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. В контексті необхідності забезпечення органів місцевої влади достатньою кількістю фінансових ресурсів доцільним є з'ясування сутності та особливостей процесу формування доходів місцевих бюджетів.

На сьогодні в економічній літературі майже відсутні наукові підходи до трактування терміну «формування доходів бюджету». Переважно науковці використовуючи дані поняття акцентуючи увагу на інструментах бюджетного механізму, за допомогою яких формується дохідна частина місцевих бюджетів, а не на самих доходах. Так, наприклад, Н.В. Савчук трактує систему формування доходів бюджету як процес обґрунтування цільових показників формування фонду грошових коштів, створених з метою забезпечення реалізації функцій органів влади, а також сукупність методів та інструментів, спрямованих на досягнення передбачених показників [54, с. 168].

Щодо трактування поняття «формування доходів місцевих бюджетів» - теж відсутня єдина позиція вчених з цього приводу. Так, вітчизняні науковці (Г. Лопушняк, З. Лободіна та С. Скибиляк) визначають дане поняття як організований процес планування та мобілізації доходів місцевих бюджетів. Тобто, формування доходів місцевих бюджетів здійснюється у два етапи: 1) планування доходів місцевих бюджетів, яке відбувається на перших двох стадіях бюджетного процесу на місцевому рівні; 2) повна і своєчасна мобілізація запланованих доходів, що досягається під час виконання місцевих бюджетів і є третьою стадією бюджетного процесу на місцевому рівні; завершенням цього процесу є складання звітності про виконання місцевих бюджетів [35, с.132].

На думку С. Савчук, доходи місцевих бюджетів формуються в результаті акумуляції та наповнення власних і закріплених (загальнодержавних) коштів, а також трансфертів, грантів і запозичень, які використовують для забезпечення фінансування соціально-культурних потреб органів місцевого самоврядування, котрі, при цьому, задовольняють бюджетні призначення адміністративно-територіальним одиницям окремого регіону [55]. Автор визначення акцентує увагу на джерелі доходів місцевих бюджетів та на напрямках використання нагромаджених у фондах грошових коштів. При цьому запозичення швидше є джерелом формування надходжень місцевого бюджету, а не його доходів (вказані поняття не є тотожними). Така думка ґрунтується на тому, що у ст. 2

Бюджетного кодексу України надходження бюджету трактуються як доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу пред'явлення цінних паперів [8].

Погоджуючись із запропонованим підходом, хотілося б зазначити, що формування доходів місцевих бюджетів, на нашу думку, слід розуміти як організований, відповідно до вітчизняних (внутрішніх джерел надходжень) і міжнародних (зовнішніх джерел надходжень) правових норм, процес планування й акумулювання надходжень коштів (доходів) місцевих бюджетів.

О.П. Кириленко звертає увагу на внутрішню сутність формування доходів місцевих бюджетів: «формою прояву відносин, які виникають у процесі формування доходів місцевих бюджетів, виступають різного роду надходження, а матеріально-речовим втіленням – грошові кошти, що мобілізуються у бюджетний фонд та використовуються за цільовим призначенням» [42].

Отже, сутність процесу формування доходів місцевих бюджетів полягає в законодавчо закріпленій діяльності пов'язаній із складанням місцевих бюджетів відповідно до форм і засобів організації та створення фінансових ресурсів на місцевому рівні з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів та добробуту громадян. Суб'єктами формування доходів місцевих бюджетів виступають: органи державної влади та місцевого самоврядування, громадяни, асоціації, громадські організації, державний та приватний сектори. В процесі формування доходів місцевих бюджетів відбуваються фінансово-економічні відносини в ході планування та прогнозування дохідної частини бюджету з врахуванням фінансово-бюджетної спроможності та економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

1.2. Науково-методичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів

У сучасних правових державах місцеві органи влади входять до загальної системи організації державної влади, і їхня компетенція визначається центральною владою. Але й сьогодні залишається і зростає перелік таких справ, які правова держава вважає за доцільне передати для розв'язання місцевим органам влади. За таких умов необхідно побудувати таку модель формування доходів місцевих бюджетів, яка забезпечувала б оптимальний фіскальний та стимулюючий ефект і відповідала політико-владним реаліям сьогодення, потребам збалансування інтересів центру та регіонів, усувала диспропорції бюджетної забезпеченості окремих територій, знижувала напругу міжрегіональних фіскальних відносин та підтримувала ефективність бюджетної системи. Саме тому вважаємо за необхідне розглянути науково-методичні аспекти та принципи формування доходів місцевих бюджетів.

Формування доходів місцевих бюджетів є доволі складним процесом, адже задіюються різноманітні економічні суб'єкти (фізичні та юридичні особи), органи центральної та місцевої влади, використовуються різні методи формування доходів, форми та інструменти, а також інформаційні та нормативно-правове забезпечення. Тому, на нашу думку, доцільно розглядати формування доходів місцевих бюджетів як специфічну систему.

Система формування доходів місцевих бюджетів являє собою сукупність форм і засобів мобілізації доходів до місцевих бюджетів, а також відносин, які виникають у процесі організації системи фінансування місцевих бюджетів, між органами управління, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами, що є економічною сутністю системи [34].

Вітчизняні науковці на чолі з Крупкою А., вважають, що «система формування доходів місцевих бюджетів – це сукупність грошово-економічних відносин суспільства, що забезпечують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів на регіональному рівні та оптимальний, ефективний

розвиток регіонів за результатами діяльності місцевих органів влади в умовах децентралізованого управління» [33, с. 10].

Тому доцільно зазначити, що система формування доходів місцевих бюджетів має такі складові [45]:

- по-перше, нормативно-правове забезпечення, що полягає у визначених чинним законодавством організаційно-правових і майново-фінансових положеннях щодо розвитку місцевих фінансів;
- по-друге, форми і методи мобілізації доходів для наповнення місцевих бюджетів (самооподаткування, залучення коштів внаслідок їх перерозподілу між бюджетами різних рівнів; кредити, внутрішні місцеві позики тощо);
- по-третє, органи управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету (територіальна громада; селищні, міські, районні ради; виконавчі органи рад; органи самоорганізації населення тощо);
- по-четверте, форми організації системи фінансування, тобто місцеві бюджети (обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах і бюджети місцевого самоврядування);
- по-п'яте, функції, компетенції, сфери відповідальності, закріплені за різними рівнями державної влади і місцевого самоврядування;
- по-шосте, фінансові інструменти формування доходів;
- по-сьоме, види та різновиди послуг, які надаються громадянам, підприємницьким структурам і неприбутковим організаціям;
- по-восьме, методичні рекомендації щодо моніторингу фінансової діяльності місцевих органів влади.

Система формування доходів місцевих бюджетів повинна розглядатися у системі міжбюджетного регулювання, оскільки формування дохідної частини місцевих бюджетів обумовлюється не тільки методами і засобами наповнення місцевих бюджетів, а й відносинами між органами різних рівнів влади.

Концептуальні підходи щодо формування доходів місцевих бюджетів, які є базою фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування сформульовані у міжнародному договорі, ратифікованому

Верховною Радою України у 1997р., – Європейській хартії місцевого самоврядування (м. Страсбург, 1985р.). Після ратифікації Верховною Радою України Європейської хартії місцевого самоврядування її положення відобразились в українському законодавстві. Після ратифікації Верховною Радою України Європейської хартії місцевого самоврядування її положення відобразились в українському законодавстві. Проте, незважаючи на безумовні позитиви зазначених подій, недоліком нормативно-правового регулювання формування доходів місцевих бюджетів залишається декларативний характер окремих із положень хартії (наприклад, п. 2, 4 ст. 9) [24].

Центральне місце в бюджетному законодавстві, яке стосується питань формування місцевих бюджетів, займає Бюджетний кодекс України (далі – БКУ) від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Зазначений нормативно-правовий акт регламентує бюджетний процес на місцевому рівні (статті 75-80 БКУ) [8].

Незважаючи на достатній рівень систематизації вітчизняної нормативно-правової бази з питань формування місцевих бюджетів за доходами та відповідності міжнародним вимогам, виявлено низку недоліків, що негативно впливають на фінансову політику на місцевому рівні. До них, зокрема, можна віднести декларативний і суперечливий характер окремих положень законодавчих документів, щорічну зміну законодавства, яке визначає методологію формульних розрахунків у сфері планування доходів місцевих бюджетів тощо.

Діюча практика формування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування в Україні представляє загальні методологічні підходи на стадіях планування, розгляду, затвердження та виконання відповідних бюджетів адміністративно-територіальних і включає два етапи (рис. 1.2):

- 1) планування на основі фіскально-бюджетного вибору;
- 2) планування на основі визначення індексу відносної податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці на основі дотримання законності, строків, прозорості та контрольованості.

Планування доходів місцевих бюджетів виконавчими органами місцевого самоврядування враховуючи індекс відносної податкоспроможності території

Планування представницькими органами доходів місцевих бюджетів на основі розгляду і затвердження відповідного бюджету

Планування доходів місцевих бюджетів виконавчими органами місцевого самоврядування враховуючи внесення змін при перевиконання планових показників бюджету за відповідний рік

Планування доходів місцевих бюджетів представницькими органами місцевого самоврядування враховуючи затвердження внесення змін відповідного бюджету

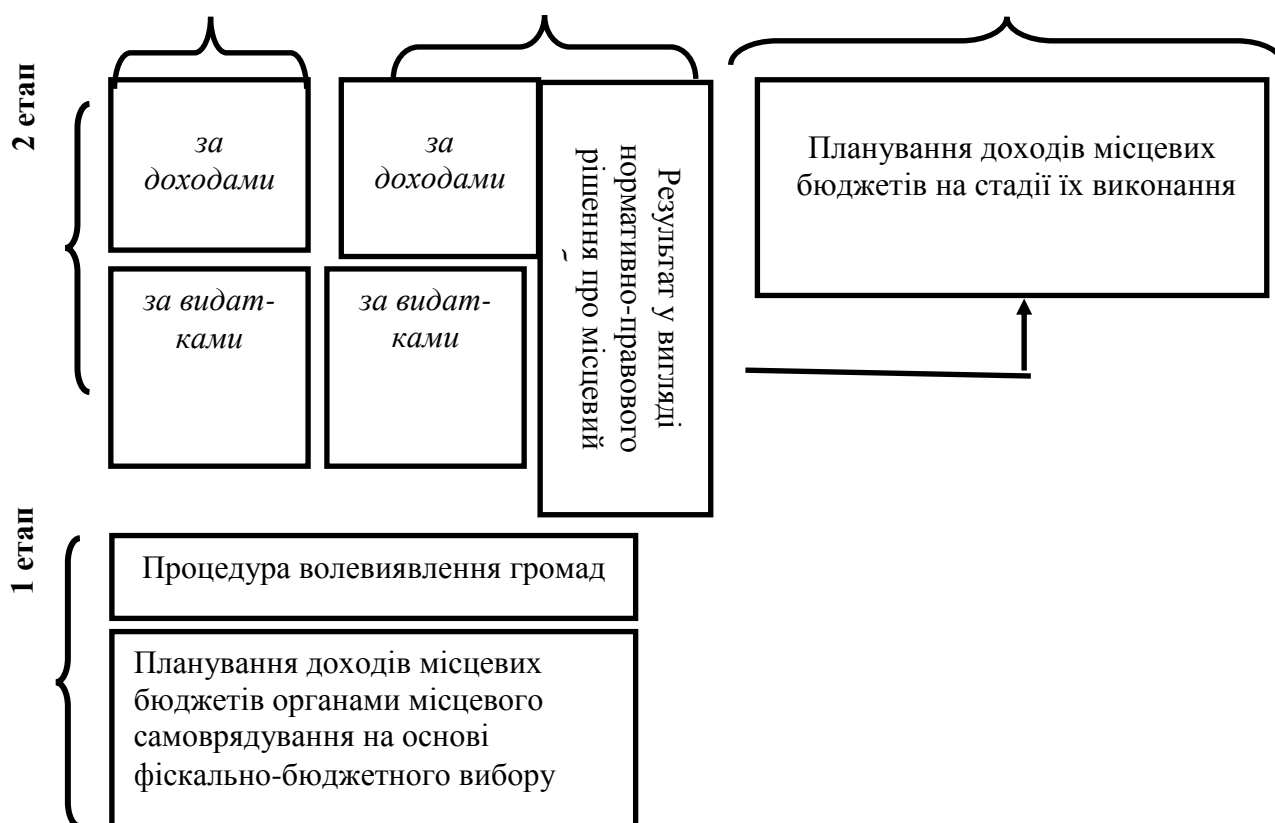

Рисунок 1.2 - Науково-методичні підходи планування доходів місцевих бюджетів у процесі їх формування*

*Примітка. Побудовано автором на основі опрацювання [5,8].

В ході другого етапу процесу планування на основі визначення індексу відносної податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці доцільно виділити такі складові:

- формування доходів (планування, розгляд і затвердження доходів місцевих бюджетів);
- формування доходів місцевих бюджетів на етапі їх виконання.

Аналогічний погляд щодо етапів формування доходів місцевих бюджетів подає професор З.М. Лободіна, розглядаючи механізм формування бюджетних

коштів як одну з підсистем бюджетного механізму з дотриманням норм бюджетного законодавства та виходячи з необхідності здійснення контролю, вона доповнює його ще й третім етапом [34,с. 42]:

- 1-ий етап: планування надходжень місцевих бюджетів, що відбувається на перших двох стадіях бюджетного процесу на місцевому рівні;
- 2-ий етап: повна та своєчасна мобілізація запланованих надходжень, яка досягається під час виконання місцевих бюджетів і третьою стадією бюджетного процесу;
- 3-ій етап: складання звітності про виконання місцевих бюджетів за доходами

Формування доходів місцевих бюджетів на перших двох етапах здійснюється відповідно до таких наукових підходів: податковий, позиковий і неподатковий. В практиці формування бюджетів зазначені підходи трансформувалися в методи з відповідними їм формами. Тому для формування доходів місцевих бюджетів застосовується податкова, неподаткова, позикова й трансфертна форми бюджетного механізму. При цьому для кожної з форм притаманні власні елементи, які забезпечують їх реалізацію в повному обсязі (табл. 1.1).

В процесі формування доходів місцевих бюджетів використовують такі інструменти: доходи, податки, збори, позики, неподаткові надходження, плата за надання послуг, трансферти, надходження тощо.

Розглянемо особливості окреслених вище методів формування доходів місцевих бюджетів. Практичне використання податкового методу при формування доходів місцевих бюджетів передбачає формування коштів у податковій формі з використанням таких інструментів, як: податки, збори, що характеризуються примусовістю, безповоротністю, надійністю, регулярністю й стабільністю надходження. За допомогою неподаткового методу відбувається формування доходів місцевих бюджетів у неподатковій формі у вигляді: доходів від комунальної власності, адміністративних зборів і платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності, власних надходжень бюджетних установ, доходів від продажу основного капіталу, від реалізації запасів і товарів

органів місцевої влади та ін.

Таблиця 1.1. Методи та форми формування доходів місцевих бюджетів*

Методи	Вид доходів і надходжень місцевих бюджетів	Форма	Характерні важелі
<i>Податковий</i>	Податки, збори, обов'язкові платежі	податкова	ставки податків і зборів, податкові пільги, нормативи зарахувань податків до місцевих бюджетів, пеня
<i>Неподатковий</i>	Доходи від комунальної власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, власні надходження бюджетних установ, інші неподаткові доходи	неподаткова	розмір державного мита, орендної плати, плата за послуги бюджетних установ, частина доходу комунальних підприємств, що вилучається до місцевого бюджету
	Доходи від продажу основного капіталу, від реалізації запасів і товарів органів місцевої влади, від продажу землі та нематеріальних активів		
	Кошти від приватизації комунального майна		
	Надходження місцевого бюджету за рахунок зміни обсягів готівкових коштів		
	Кошти від продажу цінних паперів		
	Надходження до цільових фондів у складі місцевих бюджетів		
<i>Трансфертний</i>	Міжбюджетні трансферти (з державного та інших місцевих бюджетів) а також від урядів зарубіжних країн: гранти, дарунки, секторальна бюджетна підтримка ЄС та ін.	трансфертна	фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, нормативне значення індексу податкоспроможності, коефіцієнт вирівнювання
<i>Позиковий</i>	Місцеві запозичення – позики у банківських установах, міжнародних фінансових організацій, урядів інших країн, а також шляхом випуску боргових цінних паперів (облігацій)	позикова	процентні ставки за позиками, умови випуску та погашення цінних паперів

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [34, с. 71].

Трансфертний метод формування доходів місцевих бюджетів передбачає їх формування в трансфертній формі за рахунок мобілізації коштів, що надходять від державного бюджету, інших місцевих бюджетів чи урядів зарубіжних країн у вигляді трансфертів на умовах безоплатності та безповоротності. Дія трансфертів може посилюватися такими фінансовими

важелями, як: фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, нормативне значення індексу податкоспроможності, коефіцієнт вирівнювання тощо.

Трансферти – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі. В результаті прийняття у грудні 2014р. змін до Бюджетного кодексу України змінилися види та порядок перерахування міжбюджетних трансфертів. Так, тепер міжбюджетні трансферти поділяються на: базову дотацію, субвенції, реверсну дотацію, додаткові дотації [8]. Базова та реверсна дотації спрямовані на горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій. Базова дотація надається з державного бюджету місцевим бюджетам, а реверсна дотація передається до державного бюджету з місцевих бюджетів. Це два протилежних за напрямом руху грошових потоки, що функціонують між державним та місцевими бюджетами. Субвенції призначені для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Субвенції можуть надаватись як з державного бюджету місцевим бюджетам, так і з одного місцевого бюджету іншому, що показано в Е .

Використання позикового методу та позикової форми формування доходів місцевих бюджетів передбачає використання органами місцевого самоврядування такого важливого інструменту як місцеві запозичення, яким притаманні такі ознаки: добровільність залучення, платність, строковість, тимчасовість використання, невисока передбачуваність дії. Основними важелями регулювання доходів місцевих бюджетів, що формуються цим методом, є процентні ставки за позиками та умови випуску та погашення боргових цінних паперів органів місцевого самоврядування.

Зауважимо, що узгодженість методів, форм та інструментів формування доходів місцевих бюджетів і характер їх впливу на соціально-економічний розвиток територій забезпечується на основі реалізації принципів. Тому для раціональної побудови системи доходів бюджету В. Дем'янишин пропонує дотримуватися таких принципів формування доходів: політичного підходу і

політична спрямованості, соціальної справедливості, рівнонапруженості, економічної ефективності, поєднання гнучкості та стабільності, демократичності, обов'язковості, відповідності доходів обсягам функцій і повноважень органів влади, єдності, повноти, реальності, наукової обґрунтованості, поділу доходів, планомірності, системності, гласності, матеріальної зацікавленості, бюджетного контролю та матеріальної відповідальності [17, с.71-72].

Досліджуючи засади формування доходів місцевих бюджетів у своєму науковому доробку, І. Луніна, О. Кириленко, А. Лучка зазначають, що процес формування доходів місцевих бюджетів і питання диверсифікації доходів повинні базуватися на принципі еквівалентності - тобто отриманні вигоди від місцевих суспільних благ [20, с. 21]. У монографії З. М. Лободіної запропоновано виділяти спеціальні принципи формування доходів місцевих бюджетів: 1) принцип еквівалентності, що спрямований на забезпечення відповідності між обсягами податкових надходжень до місцевого бюджету та величиною податкового навантаження на платників податку регіону; 2) принцип бюджетної достатності, який спрямований на забезпечення достатнього обсягу доходів і надходжень місцевого бюджету для задоволення потреб органів місцевого самоврядування для виконання їх функцій та повноважень [34, с. 89].

Відтак, на основі вищевикладеного вважаємо за доцільне розрізнати принципи формування доходів місцевих бюджетів та принципи їх функціонування, які подано в додатку Ж. Дотримання визначених принципів формування доходів місцевих бюджетів сприятиме покращенню фінансового забезпечення реалізації власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що важливою передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень і задоволення більшості суспільних потреб населення на належному, гарантованому державою рівні є доходи місцевих бюджетів, які

є пріоритетним джерелом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Формування місцевих бюджетів за доходами являє собою організований процес планування та мобілізації доходів місцевих бюджетів на місцевому рівні, що регламентуються діючою законодавчою базою. Усі методи формування доходів місцевих бюджетів, незважаючи на відмінності, тісно пов'язані між собою, взаємозумовлені і взаємно доповнюють один одного. У конкретних умовах органи місцевого самоврядування можуть успішно маневрувати цими методами для вирішення поточних і стратегічних завдань відповідно до економічної ситуації, яка склалася в територіальній громаді.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз доходів загального та спеціального фондів місцевого бюджету за джерелами формування

Фінансове забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування є важливою передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень і задоволення більшості суспільних потреб населення на належному, гарантованому державою рівні. Пріоритетним джерелом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, які формуються у результаті розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування грошових фондів, необхідних органам місцевого самоврядування для забезпечення реалізації їх функцій і завдань.

Визначну роль у системі забезпечення сталого розвитку територіальних громад сьогодні відводиться механізму забезпечення їх фінансової спроможності, успішне функціонування якого дає можливість не лише запобігти фінансовій кризі, а й в значній мірі позбавити території від залежності використання залучених фінансових ресурсів, прискорити темпи сталого розвитку.

Фінансова спроможність територій обумовлюється ефективністю формування доходів місцевого бюджету. Місцеві бюджети в Україні формуються з двох частин, а саме загального й спеціального фондів. Загальний фонд наповнюється коштами, призначеними для виконання органами місцевого самоврядування загальних функцій (надання медичних, освітніх послуг, послуг соціального захисту тощо). Кошти спеціального фонду також спрямовуються у ці сфери, однак з однією суттєвою відмінністю: у них є конкретні, чітко визначені джерела доходів і напрями витрат [6]. Загальний фонд місцевого бюджету формується переважно за рахунок податкових і неподаткових надходжень, а також доходів від операцій з капіталом.

Тому вважаємо за необхідне зупинитися більш детально на дослідженні

структури та динаміки основних джерел надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади, що використовуються для аналізу та прогнозування соціально-економічного розвитку міста.

Фінансова спроможність міської територіальної громади передбачає її фінансове забезпечення на рівні, що є достатнім для сталого розвитку міста та його громади, подолання диспропорцій з урахуванням особливостей міста та його потенціалу щодо адаптації до ринкових умов господарювання. Бюджет міської територіальної громади – це головний фінансовий документ, який регламентує всю фінансово-господарську діяльність міста, бюджетних установ та забезпечує економічний та соціально-культурний розвиток територіальної громади. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджет громади - це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [8]. Відтак, очевидно, що формування бюджету міста є одним з найважливіших питань територіальної громади.

Результати практичного застосування методів, форм та інструментів формування доходів місцевих бюджетів відображаються в обсязі акумульованих до місцевих бюджетів надходжень. Розглянемо динаміку обсягів і структуру доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр. в розрізі загального та спеціального фондів (табл. 2.1). Таблиця 2.1. Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр.*

Доходи	2017р.		2018р.		2019р.		2020р.		2021р.	
	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %
Загальний фонд	2578,4	92,6	3000,1	94,6	2967,6	94,2	2508,7	94,4	3282,5	86,4
Спеціальний фонд	204,8	7,4	169,5	5,4	181,8	5,8	149,7	5,6	514,9	13,6
Усього	2783,2	100,0	3169,7	100,0	3149,4	100,0	2658,5	100,0	3797,4	100,0

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [3-4].

Як видно з наведених у табл. 2.1 даних, доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади більш як на 90% сформовані за рахунок доходів

загального фонду: на 94,4% в 2020р. і на 86,4% в 2021р. В абсолютному вираженні доходи міста склали на кінець звітного року 3797,4 млн. грн., у тому числі: доходи загального фонду – 3282,5 млн. грн., доходи спеціального фонду – 514,9 млн. грн. Питома вага доходів спеціального фонду є значно меншою і ставить відповідно 5,5-13,6% усіх доходів міського бюджету. За досліджуваний період відбулося збільшення надходжень даного місцевого бюджету у 2017-2018рр. та у 2020-2021рр., тоді як упродовж 2018-2020рр. їх обсяг знижувався щорічно внаслідок несприятливої ситуації щодо корона вірусу та вжитих заходів.

Аналізуючи динаміку доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017-2021рр. зазначимо, що найбільший вплив на зміну сукупних доходів мала зміна доходів загального фонду місцевого бюджету. Так у 2021р. сукупні доходи місцевого бюджету зросли на 42,8% за рахунок збільшення доходів загального фонду на 30,8% та зростання обсягів доходів спеціального фонду в 3,4 рази (рис. 2.1).

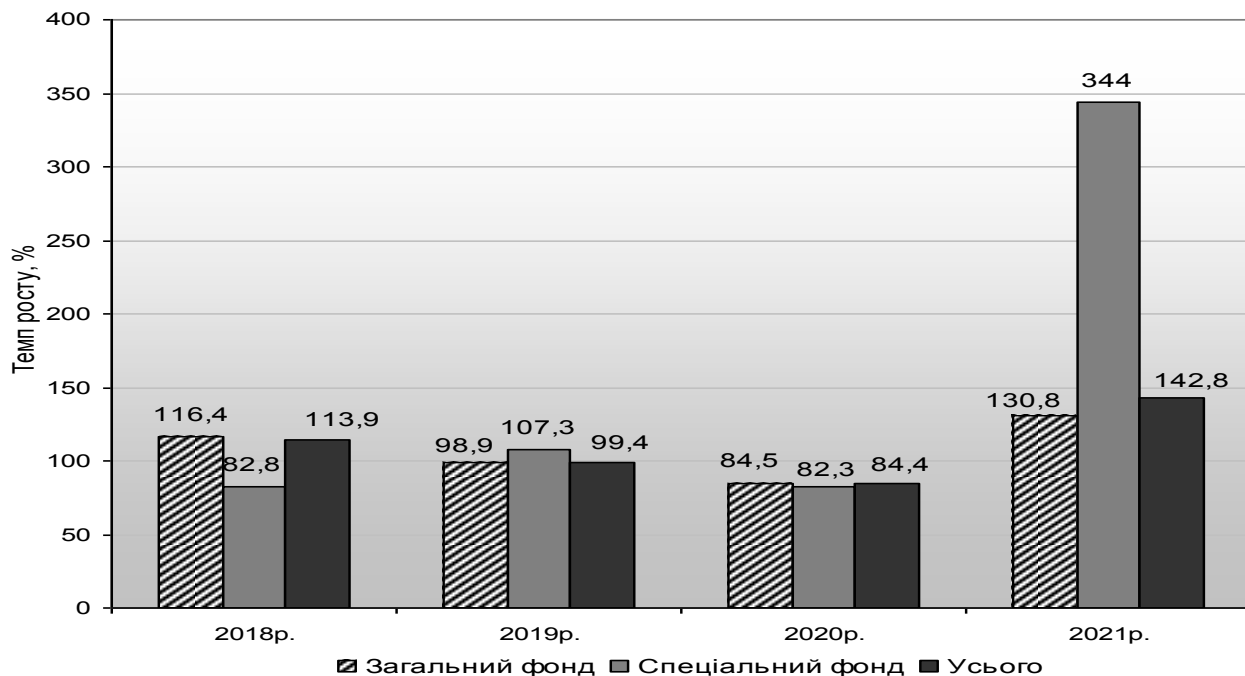

Рисунок 2.1 – Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків за офіційними даними [3-4].

Починаючи з 2018р. і до 2021р. сукупні доходи досліджуваного місцевого бюджету мали тенденцію до зниження, зокрема в 2019р і 2020р. їх обсяги

зменшилися порівняно з попередніми роками на 0,6% та 15,6% відповідно, а на кінець 2021р. – збільшилися майже на 43%. Аналогічні тенденції притаманні зміні доходів загального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади. Доходи спеціального фонду зросли: в 2019р. порівняно з 2018р. на 7,3%, а в 2021р. порівняно з 2020р. – у 3,4 рази, що було зумовлено зростанням обсягів отриманих бюджетних трансфертів у 3,2 рази.

Про обґрунтованість планування доходів місцевого бюджету свідчить рівень виконання запланованих у бюджеті показників. Тому проаналізуємо рівень виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального, що подано на рис. 2.2.

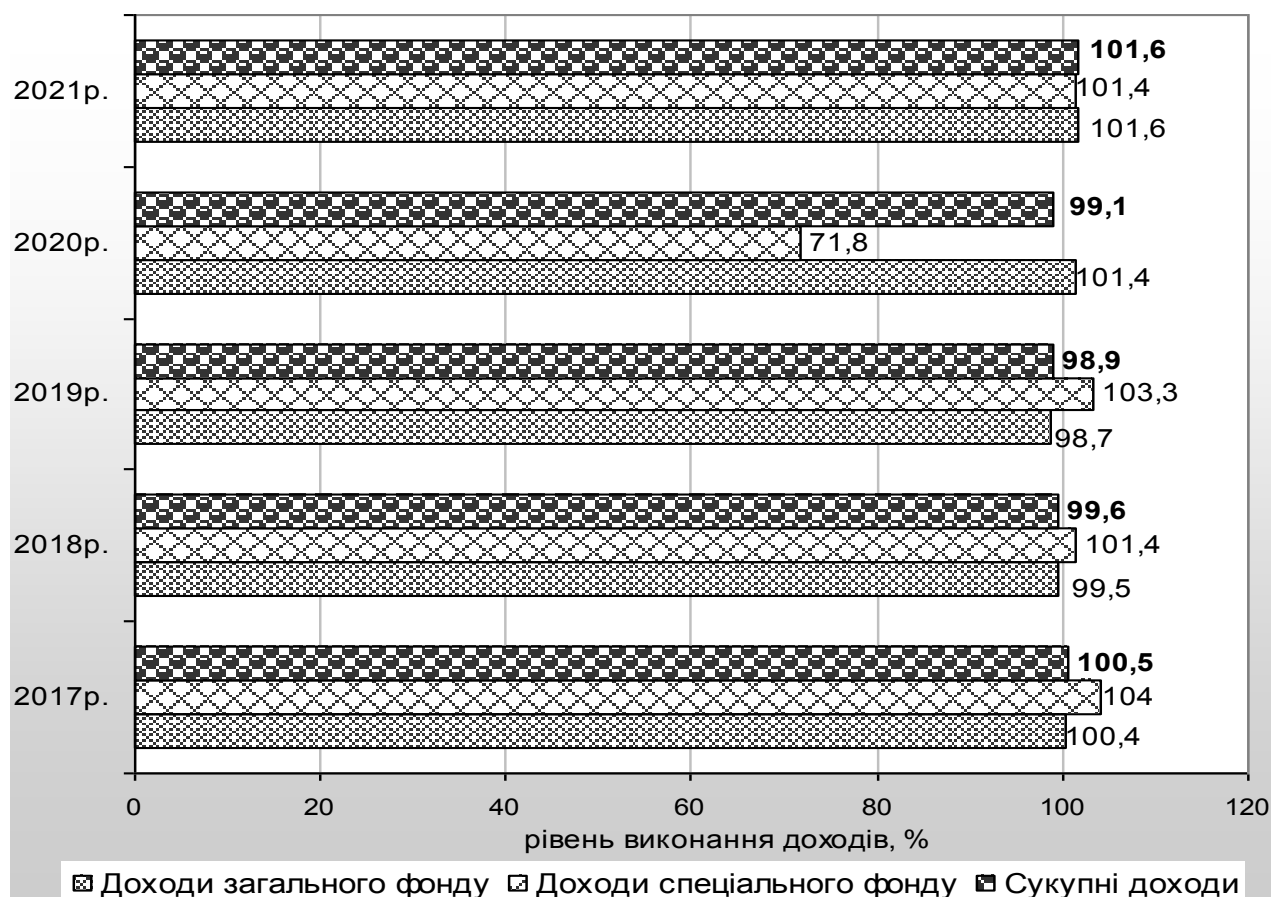

Рисунок 2.2 – Динаміка рівня фактичного виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [3-4].

Так, план доходів загального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади був виконаний у 2017р. і 2020р. 2021р. при цьому

найвищий рівень перевиконання за фактичними надходження цих доходів було в 2021р. – на 1,6%. У 2018р. і 2019р. спостерігаємо недовиконання плану доходів на 0,5% та 1,1% відповідно й фактичне їх недоотримання до бюджету міста. Доходи спеціального фонду місцевих бюджетів перевиконувались фактично у 2017-2019рр. і 2021р. на 1,4%, і лише в 2020р. спостерігалось недовиконання запланованих показників доходів на 28,2%. Щодо сукупних доходів бюджету міської територіальної громади, то зауважимо, що заплановані обсяги доходів були перевиконані лише в 2017р. і 2021р. на 0,5% та 1,6%, тоді як упродовж 2018-2020рр. відбулося їх фактичне недовиконання в загальному на 2%. У 2021р. досліджуваний нами місцевий бюджет було виконано з профіцитом в розмірі 52,8 млн. грн., що 3,8 рази більше, ніж у 2017р. (14,0 млн. грн.). Позитивним фактом слід вважати те, що планові показники доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади (без врахування офіційних трансфертів) були фактично виконані на 102,4%, що в сумі склало 61,9 млн. грн.

Як уже зазначалося, відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи місцевих бюджетів містять такі складові: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і офіційні трансферти. Саме в розрізі таких груп і проаналізуємо доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017-2021рр. (табл. 2.2).

Результати аналізу даних табл. 2.2 свідчать, що доходи бюджету м.Хмельницького більш як на 60-70% сформовані за рахунок податкових надходжень, частка яких на кінець 2021р. становила 62,3%, а їх обсяг в абсолютному вираженні – 2367 млн. грн., що на 25,5% більше, ніж у 2020р. і на 1140,8 млн. грн. більше, аніж у 2017р. Варто відмітити також скорочення протягом 2020-2021рр. частки податкових надходжень з 70,9% до 62,3%, незважаючи на збільшення за цей період абсолютної суми даних надходжень на 480,3 млн. грн. Оскільки податкові надходження є найбільш надійним та стабільним джерелом будь-якого бюджету, зменшення їхньої частки в доходах місцевих бюджетів свідчить про недоліки чинної системи розподілу доходів

між окремими ланками бюджетної системи України та надмірну централізацію податків. Упродовж 2017-2020рр. спостерігається зростання частки податкових надходжень у доходах бюджету Хмельницької міської територіальної громади з 55,2% до 70,9%.

Таблиця 2.2. Динаміка обсягів і структури сукупних доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017-2021рр.*

№ з/п	Групи доходів	Роки					Відхилення у 2021р., (+,-) порівняно з:			
		2017	2018	2019	2020	2021	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
1.	<i>Податкові надходження</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	1226,2	1496,4	1747,0	1886,7	2367,0	+1140,8	+870,6	+620	+480,3
-	Темп росту,%	-	122,0	116,7	108,0	125,5	+125,5	+3,5	+8,8	+17,5
-	Частка, %	44,2	47,2	55,5	70,9	62,3	+18,1	+15,1	+6,8	-8,6
2.	<i>Неподаткові надходження</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	233,8	233,5	230,0	169,5	212,5	-21,3	-21,0	-17,5	+43,0
-	Темп росту,%	-	99,9	98,5	73,7	125,4	+125,4	25,5	26,9	51,7
-	Частка, %	8,4	7,4	7,3	6,5	5,5	-2,9	-1,9	-1,8	-1,0
3.	<i>Доходи від операцій з капіталом</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	6,9	11,7	16,5	27,0	29,6	+22,7	+17,9	+13,1	+2,6
-	Темп росту,%	-	169,6	141,0	163,6	109,6	109,6	-60,0	-31,4	-54,0
-	Частка, %	0,2	0,4	0,5	1,0	0,8	+0,6	+0,4	+0,3	-0,2
4.	<i>Офіційні трансферти</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	1311,2	1434,2	1151,4	571,7	1178,9	-132,3	-255,3	+27,5	+607,2
-	Темп росту,%	-	109,4	80,3	49,6	206,2	+206,2	+96,8	+125,9	+156,6
-	Частка, %	47,2	45,0	36,7	21,6	31,0	-16,2	-14	-5,7	+9,4
*	Усього доходів	2783,2	3169,7	3149,4	2658,5	3797,4	-2783,2	+627,7	+648,0	+1138,9

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків за офіційними даними [3-4].

Аналогічні тенденції були виявлені й професором В. П. Синчаком у ході порівняльного аналізу впливу податкових надходжень на формування доходів бюджету м. Хмельницького та муніципального бюджету м. Дакула штату Джорджія у США. З приводу цього й відзначено: «незалежно від назви податків в країні, юрисдикції й особливостей їх сплати та державного устрою вони потребують постійного аналізу та гнучкого втручання з боку органів державного управління та місцевого самоврядування, яким в нашій державі доцільно надати більше фіскальних повноважень на зразок тих, що їх мають штати та/або муніципалітети у США з урахуванням вітчизняних особливостей унітарної держави» [56, с.111-112].

Частка неподаткових надходжень у доходах місцевих бюджетів упродовж досліджуваного періоду зменшилася з 8,4% у 2017р. до 5,5% на кінець 2021р. при збільшенні загальної суми надходжень у 2021р. на 43 млн. грн. або на 25,4% порівняно з 2020р., тоді як порівняно з 2017-2019рр. відбулося її зменшення. Доходи від операцій з капіталом мають найменшу частку в сукупних доходах досліджуваного нами місцевого бюджету – до 1% й на кінець 2021р. становили лише 0,8%, що на 0,2% менше, ніж у попередньому році і на 0,6% більше проти даних 2017р. При цьому абсолютні обсяги надходжень від операцій з капіталом збільшувалися щороку й на кінець 2021р. становили 29,6 млн. грн., що більше порівняно з 2017р. на 22,7 млн. грн. або в 4 рази.

Важливою складовою доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади є офіційні трансферти, частка яких становить у межах 21-47%, зокрема в 2021р. вона складала 31%, що більше порівняно з 2020р. на 9,4%, але менше порівняно з 2017р. на 16,2%. Варто також відмітити зменшення майже у двічі обсягів надходжень офіційних трансфертів до бюджету міста у 2020р. порівняно з їх обсягами за попередні роки. У 2021р. збільшилися обсяги офіційних трансфертів порівняно з 2020р. на 607,2 млн. грн. або у 2 рази, але порівняно з 2017р. і 2018р. – зменшилися (див. табл. 2.2). Це свідчить про помірну залежність місцевого бюджету від державного бюджету.

Зважаючи на нерівномірну зміну абсолютних обсягів та частки міжбюджетних трансфертів у доходах бюджету Хмельницької міської територіальної громади, аналіз динаміки цих доходів був би неповним без розгляду змін, які відбулися в дохідній частині місцевого бюджету без урахування трансфертів. Таку динаміку можемо проаналізувати за даними рис. 2.3.

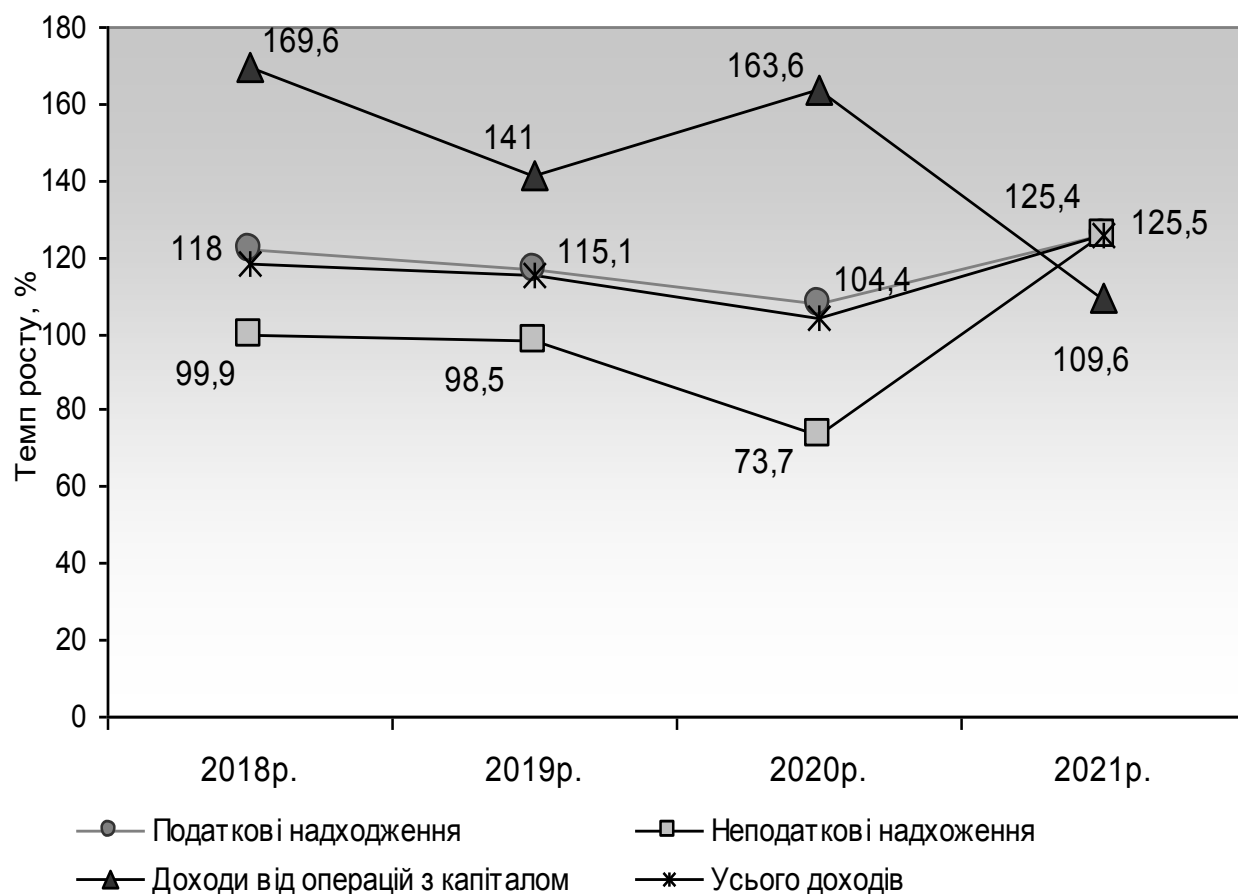

Рисунок 2.3 – Динаміка темпів росту (зменшення) доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади без врахування офіційних трансфертів у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі власних розрахунків і даних [3-4].

Як видно з рис. 2.3, обсяги податкових надходжень і загальних доходів зростали майже з однаковими темпами росту, зокрема в 2021р. темп росту їх зміни складав 125,5%. Варто також відмітити, що з найвищими темпами росту змінювалися обсяги доходів від операцій з капіталом у 2017-2020рр. Динаміка неподаткових надходжень характеризується щорічним зниженням упродовж 2017-2020р. і лише в 2021р. відбулося їх зростання порівняно з попереднім роком на 25,4%.

Особливості джерел формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів за основними групами надходжень проаналізуємо за даними табл. 2.3.

Таблиця 2.3. Динаміка структури доходів загального та спеціального фондів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017-2021рр.,%*

№ /п	Показники	Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
1.	<i>Податкові надходження</i>					
-	загальний фонд	99,94	99,95	99,94	99,94	99,95
-	спеціальний фонд	0,06	0,05	0,06	0,06	0,05
2.	<i>Неподаткові надходження</i>					
-	загальний фонд	30,9	31,7	31,2	30,8	29,8
-	спеціальний фонд	69,1	68,3	68,8	69,2	70,2
3.	<i>Доходи від операцій з капіталом</i>					
-	загальний фонд	0,0	1,1	0,6	0,1	0,1
-	спеціальний фонд	100,0	98,9	99,4	99,9	99,9
4.	<i>Офіційні трансферти</i>					
-	загальний фонд	97,6	99,9	99,8	99,8	72,3
-	спеціальний фонд	2,4	0,1	0,2	0,2	27,7
5.	<i>Сукупні доходи</i>					
-	загальний фонд	92,6	94,6	94,2	94,3	86,4
-	спеціальний фонд	7,4	5,4	5,8	5,7	13,6

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків за офіційними даними [3-4].

Як видно з наведеної у табл. 2.3 інформації, головним джерелом формування доходів загального фонду досліджуваного місцевого бюджету є податкові надходження та офіційні трансферти з державного та місцевих бюджетів, тоді як спеціальний фонд бюджету майже повністю сформований за рахунок доходів від операцій з капіталом. Неподаткові надходження майже на 70% формують доходи спеціального фонду й на 30% - доходи загального фонду. Сукупні доходи бюджету м. Хмельницького на 86,4% зосереджені в загальному фонді бюджету на кінець 2021р. й на 13,6% в спеціальному фонді бюджету.

Практичне застосування податкового методу формування доходів місцевого бюджету передбачає використання такого бюджетного інструменту як податки та збори, що характеризуються безповоротністю, примусовістю справляння, надійністю, регулярністю та стабільністю надходження. До складу податкових надходжень бюджету міської територіальної громади зараховуються такі податки та збори:

- загальнодержавні податки: податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, податок на доходи фізичних осіб;
- місцеві податки і збори: плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, туристичний збір, єдиний податок, акцизний податок, екологічний податок (зараховуються стовідсотково до спеціального фонду бюджету).

Розглянемо в динаміці структуру податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Структура податкових надходжень до бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр., %*

Види податкових надходжень	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Податок на доходи фізичних осіб	58,4	61,6	63,7	65,1	65,8
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	-	0,1	0,05	0,08	0,07
Рентна плата за використання природних ресурсів	-	0,0	0,01	-	0,06
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5
Плата за землю	11,5	10,0	9,2	8,4	7,8
Транспортний податок	0,2	0,3	0,2	0,06	0,06
Туристичний збір	0,0	0,05	0,02	0,02	0,05
Єдиний податок	16,7	16,7	17,2	16,9	17,0
Акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі підакцизних товарів	6,6	5,3	4,5	4,2	3,7
Акцизний податок з реалізації пального	5,5	4,7	3,8	3,8	3,9
Екологічний податок	0,1	0,05	0,02	0,04	0,06
Усього податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків за офіційними даними [3-4].

Як свідчать наведені в табл. 2.4 дані, більше половини податкових надходжень бюджету м. Хмельницького становить податок на доходи фізичних осіб: на кінець 2021р. – 65,8%, що на 7,4% більше, ніж у 2017р. і на 0,7% більше, аніж у попередньому році. Надходження від сплати єдиного податку складають 17%, майже відсічі менше (7,8%) надійшло доходів від плати за землю й майже 4% доходів сформовані за рахунок надходжень акцизного податку; частка рештки податків є незначною у формуванні доходів досліджуваного місцевого бюджету.

Динаміка структури податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади залежно від форми оподаткування (рис. 2.4) вказує на домінуючу роль прямих податків (податку на доходи фізичних осіб) і тенденцію до зростання їх питомої ваги з 70,6% у 2017р. до 73,6% у 2021р. При цьому частка непрямих податків у їх загальній сукупності становить не більше 30% усіх податкових надходжень із тенденцією до зниження з 29,4% у 2017р. до 26,4% у 2021р.

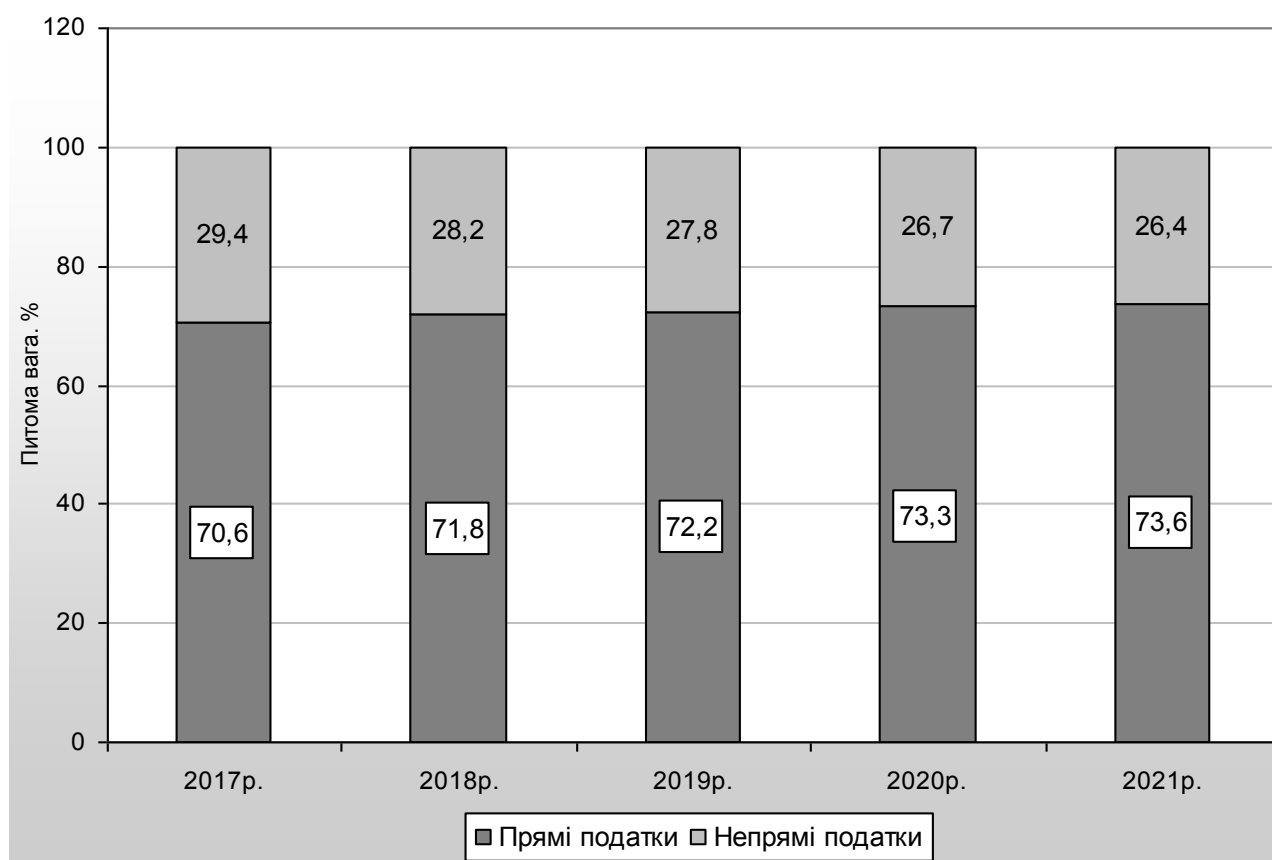

Рисунок 2.4 – Динаміка частки прямих і непрямих податків у податкових надходженнях до доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі власних розрахунків за даними [3-4].

В умовах децентралізації управління, що пов'язано з передачею значних функцій держави на місцевий рівень органи місцевого самоврядування відчують недостатність обсягів власних і закріплених доходів у забезпеченні соціально-економічному розвитку відповідних територій. Тому й виникає потреба в застосуванні такого інструменту бюджетного регулювання, як

трансферти, що на практиці знайшло своє відображення в трансфертному методі формування доходів місцевих бюджетів. Надання міжбюджетних трансфертів відбувається на етапі перерозподілу ВВП держави, тому й вважають вагомим інструментом використання бюджетних коштів держави.

За напрямком руху бюджетних коштів міжбюджетні трансферти можна поділити на такі групи [6]:

- 1) трансферти, які надаються з державного бюджету місцевим бюджетам;
- 2) трансферти, які надаються з місцевих бюджетів державному бюджету;
- 3) трансферти, які надаються з одного місцевого бюджету до іншого місцевого бюджету.

Упродовж 2017-2021рр. спостерігається зменшення абсолютного розміру офіційних трансфертів до бюджету територіальної громади м. хмельницького з 1311,2 млн. грн. у 2017р. до 1178,9 млн. грн. у 2021р. Варто відмітити тенденцію зменшення отриманих трансфертів у 2018-2020рр. з 1434,2 млн. грн. до 571,76 млн. грн. та суттєве зростання в 2021р. проти 2020р. – у два рази (рис. 2.5, табл. 2.2).

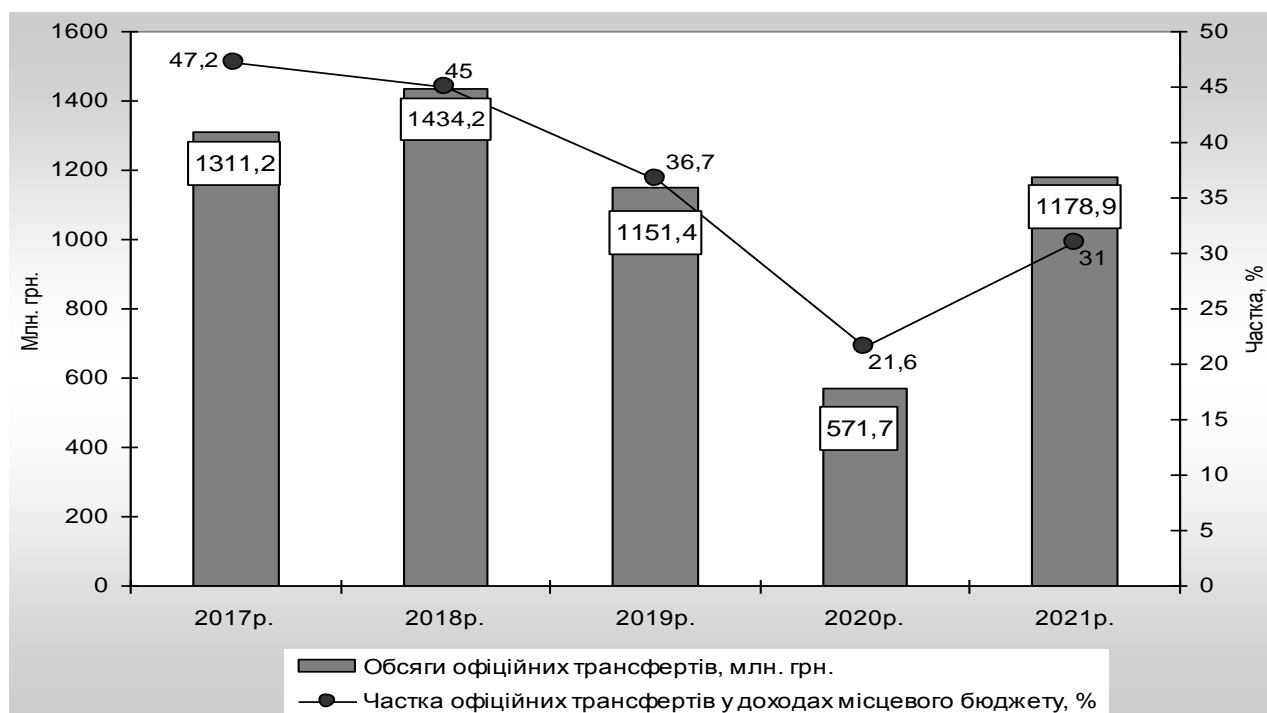

Рисунок 2.5- Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі офіційних даних [3-4].

При цьому питома вага офіційних трансфертів у сукупних доходах бюджету м. Хмельницького теж зменшилася: з 47,2% у 2017р. до 31% у 2021р., що дає нам підстави стверджувати про здатність органів місцевого самоврядування на достатньому рівні забезпечувати надання суспільних послуг населенню міста й самостійно вирішувати питання розвитку за рахунок податкових, неподаткових надходжень і доходів від операцій з капіталом. Хоча як засіб надання фінансової допомоги держави офіційні трансферти для досліджуваного бюджету залишаються досить важливими на сьогодні.

Аналізуючи структуру міжбюджетних трансфертів, отриманих Хмельницькою міською територіальною громадою, зазначимо, що переважають субвенції, а частка дотацій становить близько 1%. При цьому, бюджет міста отримує лише дотацію на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету. Внаслідок проведення реформи міжбюджетних відносин у 2015-2017рр. частка субвенцій, що мають цільове спрямування сягає більше 90% (рис. 2.6).

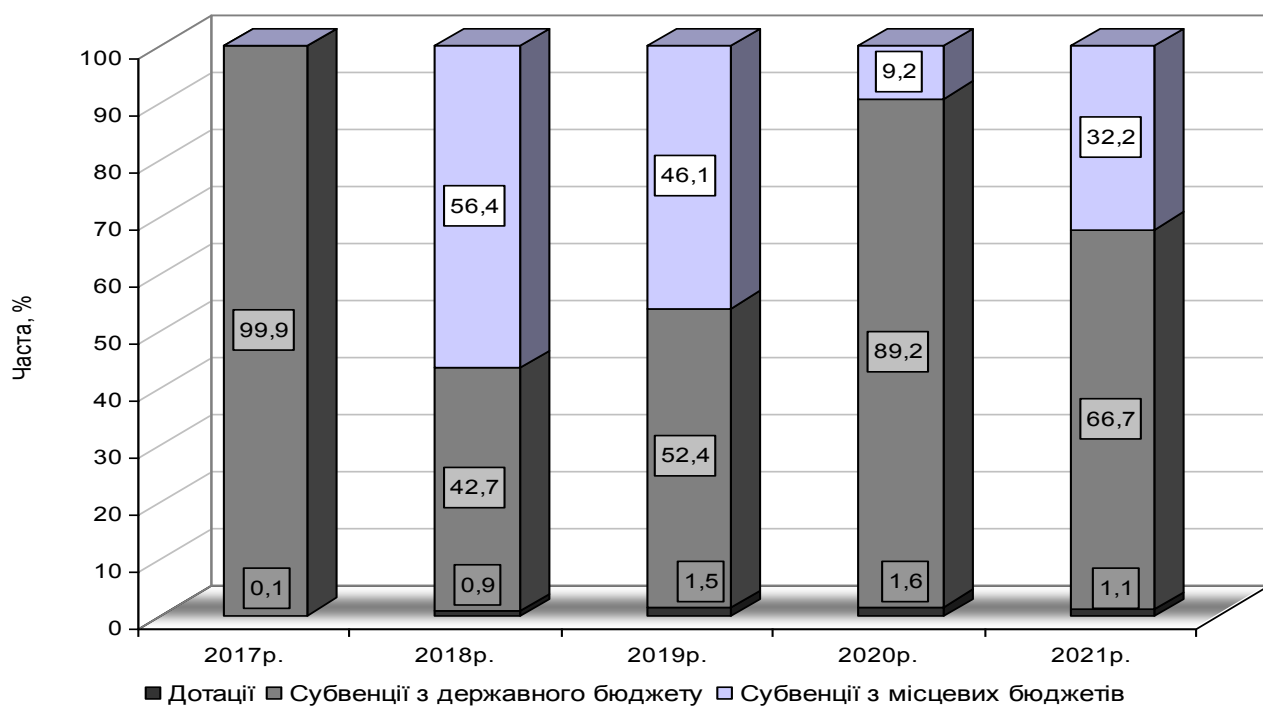

Рисунок 2.6 – Динаміка структури міжбюджетних трансфертів, отриманих бюджетом Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр.*

*Примітка. Розраховано та побудовано автором самостійно на основі офіційних даних [3-4].

Перевагу мають субвенції, що отримуються з державного бюджету: їх частка в загальному обсязі отриманих офіційних трансфертів у 2020р. сягала 89,2%, а в 2021р. – 66,7%. Питома вага субвенцій з місцевих бюджетів є відповідно меншою й становить 32,2% на кінець 2021р. Варто зауважити, що найбільшу частку в загальному обсязі субвенцій, отриманих бюджетом Хмельницької міської територіальної громади з державного бюджету, були освітня субвенція - 79,6% у 2021р. та медична субвенція, кошти якої використовувалися на здійснення поточних видатків комунальних закладів охорони здоров'я м. Хмельницького (див. рис. 2.6). Також фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету видатки на розвиток спортивної інфраструктури, здійснення програм соціально-економічного розвитку міста, будівництво палацу спорту та ін. (додаток 3). Субвенції з місцевих бюджетів передбачені на цільове фінансування виплат грошових компенсацій окремим верствам населення, отримання житла, підтримку осіб з особливими освітніми потребами, на погашення заборгованості з різниці у тарифах, здійснення природоохоронних заходів тощо.

Враховуючи отримані результати аналізу зазначимо, що в процесі формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади головним є податковий метод, достатньо важливим є трансфертний і менш вагомим виявився неподатковий метод формування доходів. Як видно з рис. 2.7, частка податкових надходжень у структурі доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017р. була нижчою (44,2%) за частку офіційних трансфертів (47,2%), що свідчить про значну залежність бюджету м. Хмельницького від коштів державного бюджету. Починаючи з 2018р. по 2020р. спостерігається протилежна тенденція: місто активізує формування доходів свого бюджету податковим методом і зменшує використання в цьому процесі трансфертного методу. Проте, після зростання ролі податкового методу у формуванні доходів бюджету м. Хмельницького впродовж 2018-2020рр., спостерігається тенденція її зниження аж до 2022р. із відповідним посиленням значення трансфертного методу.

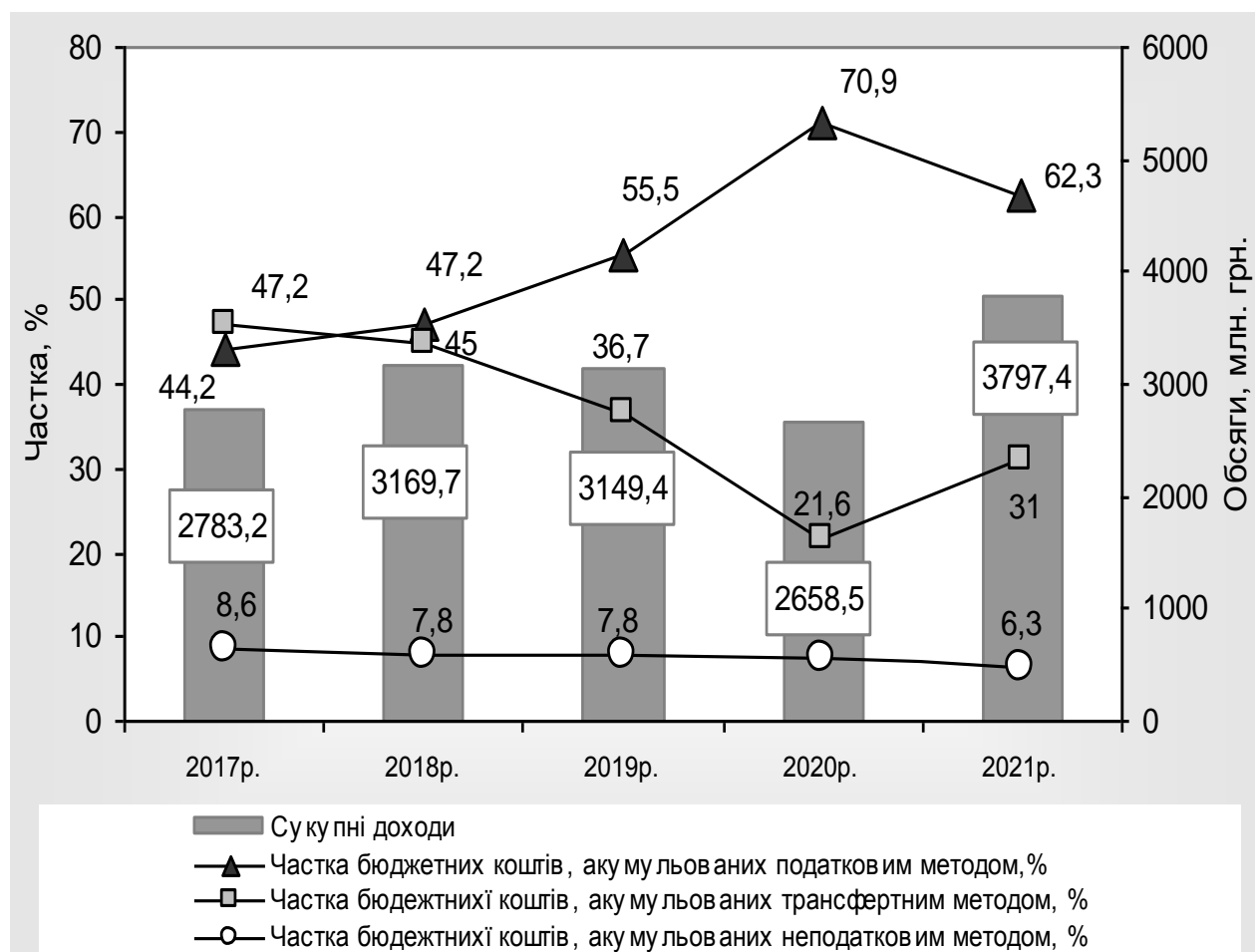

Рисунок 2.7 – Динаміка обсягів доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади та їхньої частки, акумульованих податковим, неподатковим і трансфертним методами у 2017-2021рр.*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі власних розрахунків і даних [3-4].

Роль неподаткового методу формування доходів досліджуваного місцевого бюджету щороку зменшується, оскільки питома вага неподаткових надходжень має тенденцію до зменшення з 8,6% у 2017р. до 6,3% у 2021р. При цьому позиковий метод формування доходів місцевого бюджету не використовувався.

Отже, підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що доходи бюджету територіальної громади м. Хмельницького сформовані за рахунок податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів; неподаткові надходження представлені адміністративними зборами за орендною платою за користуванням комунальним майном, фактичні надходження яких порівняно з планом перевиконувались упродовж 2016-2018рр. Нажаль, органи місцевого

самоврядування не мають у своєму розпорядженні податків, які б в достатній мірі відповідали принципу еквівалентності і, таким чином, встановлювали взаємозв'язок між жителями адміністративно-територіальних одиниць та відповідними місцевими бюджетами. Крім того, вони мають дуже обмежені можливості впливу на умови та рівень місцевого оподаткування – їх повноваження розповсюджуються лише на податки, які не відіграють суттєвої ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів. Це означає, що вони не мають у своєму розпорядженні інструментів, за допомогою яких було б можливо приводити доходи місцевих бюджетів у відповідність до потреб у фінансуванні видатків, а отже – враховувати інтереси місцевих жителів щодо бюджетних благ та послуг.

Відтак, за існуючих умов формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади:

- населення та суб'єкти підприємницької діяльності міста не мають стимулів до легалізації своїх доходів та сплати податків, оскільки відсутній зв'язок між тими податками, які вони сплачують до бюджету міста, та тими благами, які вони отримують за рахунок місцевого бюджету;

- органи місцевого самоврядування втрачають стимули до проведення заходів, спрямованих на соціально-економічний розвиток територій та розширення податкової бази. Основні податкові доходи місцевих бюджетів віднесено до таких, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, а тому їх зростання найчастіше приводить або до зменшення трансфертів, які місцеві бюджети отримують з державного бюджету, або до збільшення коштів, які вони перераховують до державного бюджету.

2.2. Особливості формування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна України проти росії показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке здатне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема, й у фінансовій частині. Адже організація та забезпечення діяльності

тероборони, матеріально-технічна допомога ЗСУ, залучення допомоги іноземних партнерів – все це органи місцевого самоврядування почали здійснювати з самого початку військових дій, забезпечуючи при цьому, постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка бізнесу, організація укриттів, продовження надання послуг на високому рівні навіть незважаючи на щоденні обстріли.

Через війну місцеві бюджети зазнали розбалансованості та стикнулися з багатьма викликами. В умовах воєнного стану формування та розпорядження доходами місцевих бюджетів характеризуються значними особливостями, зважаючи на непередбачувані ситуації, пов'язані з воєнними діями, та необхідність перерозподілу фінансів на першочергові потреби в час війни. Очевидно, що такі обставини не є притаманними для мирного часу, тому стають причиною багатьох проблем та незручностей, пов'язаних із формуванням доходів органів місцевого самоврядування, а також їх розподілом та використанням у таких складних умовах. Органи місцевого самоврядування повинні швидко реагувати та оперативно приймати рішення для забезпечення життєво необхідних потреб жителів своїх територіальних громад.

Для забезпечення нормального функціонування місцевих фінансів Кабінет Міністрів України 11 березня прийняв Постанову №252, якою визначив особливості формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану. У ній зазначено, що у період воєнного стану для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств, виконання та формування місцевих бюджетів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням певних особливостей [19]. Крім того, для підвищення оперативності у прийнятті рішень, громадам надана можливість передавати кошти зі спеціального фонду, які мають цільове спрямування, до загального фонду; обласним та міським радам надано право здійснювати нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.

Окремим викликом для місцевих громад стали, так звані, «заблоковані статті» бюджету, виконання яких стало неможливе в умовах воєнного часу. Так, за кошти місцевих бюджетів проводять невеликі за обсягами поточні ремонти, натомість громада не може продовжувати вже розпочате будівництво чи розпочинати нові проекти. Натомість, всі капітальні видатки на інфраструктурні проекти заморожені, окрім погашення фінансових зобов'язань, які є у громади щодо інфраструктурних об'єктів перед європейськими інституціями, що фінансуються коштами бюджету розвитку [9].

Попри усі проблеми, викликані війною, органи місцевого самоврядування працюють над створенням сприятливих умов для залучення інвестицій, створенням робочих місць, зростанням обсягів надходження до бюджету. І як результат - за даними Державної податкової служби, у першому півріччі 2022 року до місцевих бюджетів надійшло більше податків, ніж за такий самий період минулого року. Зокрема податків надійшло більше, ніж за аналогічний період минулого року: за шість місяців 2022р. до місцевих бюджетів сплачено 173,8 млрд. грн., що на 11,8% більше, ніж у першому півріччі 2021р. [11].

Як зазначають експерти робочої групи U-LEAD, місцеві бюджети з від початку військових дій показали доволі позитивні результати виконання бюджету за доходами та видатками, передусім, у відносно безпечних регіонах. Але й зведений показник виконання дохідної частини місцевих бюджетів по країні загалом є кращим, ніж цього можна було б очікувати. Зведені бюджети усіх областей є профіцитними, а середній відсоток виконання дохідної частини майже не відрізняється від відсотку за аналогічний період попередніх років [21]. Проведений згаданими експертами аналіз дозволив виявити певні тенденції: відсутність проблем із надходженнями до місцевих бюджетів у відносно безпечних областях, зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб через виплати військовослужбовцям, незначне скорочення надходжень від єдиного податку, ненадходження плати за землю та ін. [21].

За 9 місяців 2022р. до місцевих бюджетів надійшло 393,9 млрд. грн., з яких 70% доходів складають податкові надходження, серед яких, перш за все,

виділяється податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), частка якого складає 94,78% у податкових надходженнях та 47,85% у загальній сумі доходів. Тому, саме ПДФО вважають основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів. Ще однією вагомою статтею доходів місцевих бюджетів є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді офіційних трансфертів: субвенцій і дотації - 102,4 млрд. грн., що склало 26% загальної суми доходів місцевих бюджетів [23].

Відтак, не заглиблюючись в ще більшу деталізацію виконання місцевих бюджетів України, проаналізуємо особливості формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в умовах воєнного стану. Враховуючи надзвичайну вагу та необхідність планування доходів місцевих бюджетів, проаналізуємо рівень виконання плану доходів досліджуваного нами бюджету (рис. 2.8).

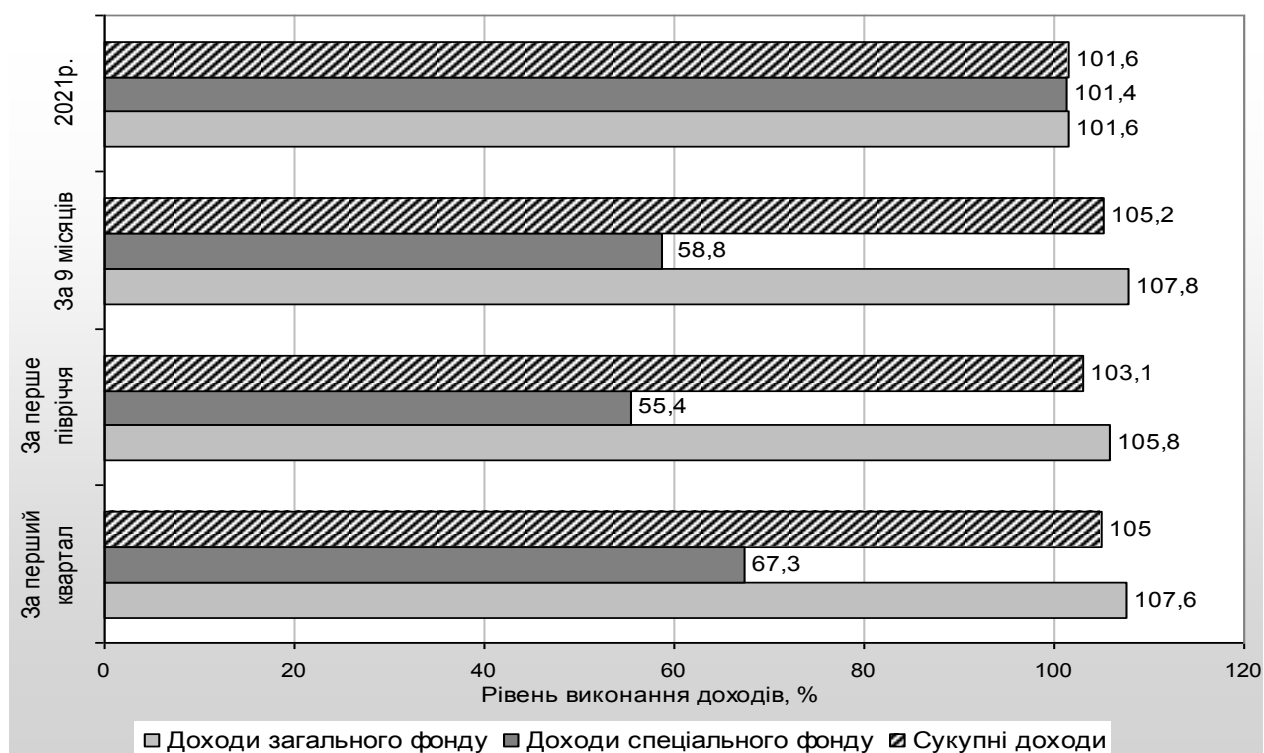

Рисунок 2.8 – Динаміка рівня фактичного виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2021р. і станом на 1.10.2022р.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Як видно з наведених на рис. 2.8 даних, план доходів загального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади в 2022р. був виконаний

за перший квартал, за перше півріччя та за 9 місяців 2022р., при цьому найвищий рівень перевиконання за фактичними надходженнями цих доходів був за 9 місяців – на 7,8% (для порівняння – за 2021р. план доходів був перевиконаний лише на 1,6%). Варто зауважити, що впродовж 2022р. спостерігаємо суттєве недовиконання плану доходів спеціального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади, що засвідчує фактичне недоотримання коштів на потреби розвитку громади м. Хмельницького. Найбільший рівень невиконання плану доходів спеціального фонду досліджуваного бюджету було за перше півріччя 2022р. – 44,6%, тоді як за перший квартал план був недовиконаний на 32,7%, а за 9 місяців звітного року – на 41,2%. Для порівняння – у 2021р., за відсутності військового стану, фактичні надходження доходів спеціального фонду бюджету громади перевищували їх планові завдання на 101,4%.

За групами податкових надходжень варто відмітити, що перевиконання плану спостерігаємо за податковими надходженнями загального та спеціального фонду (табл. 2.5). Перевиконання по загальному фонду за податковими надходженнями за 9 місяців 2022р. становило 109,2% внаслідок збільшення фактичних надходжень податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності в 7,7 разу та надходжень туристичного збору у 2 рази. Фактичні доходи спеціального фонду за даною групою бюджетних надходжень перевиконані порівняно з планом удвічі за рахунок лише надходжень екологічного платку.

Щодо неподаткових надходжень загального фонду бюджету міста маємо перевиконання плану на 30,8% станом на 1.10.2022р., за рахунок збільшення у два рази фактичних надходжень чистого прибутку (доходу) комунальних підприємств, що вилучаються до даного місцевого бюджету та надходжень від адміністративних штрафів і санкцій; тоді як по спеціальному фонду – недовиконання плану майже на 50% внаслідок різкого скорочення власних надходжень бюджетних установ і організацій територіальної громади міста.

Таблиця 2.5. Рівень виконання плану доходів бюджету Хмельницької міської

територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів за групами доходів у 2022р.*

Групи доходів	Показники	За перший квартал		За перше півріччя		За 9 місяців	
		загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
Податкові надходження	План, млн. грн.	576,2	188,7	1333,7	0,36	2194,3	0,54
	Факт, млн. грн.	631,9	409,2	1432,6	0,84	1396,5	1,2
	<i>Рівень виконання плану, %</i>	<i>109,7</i>	<i>216,9</i>	<i>107,4</i>	<i>229,0</i>	<i>109,2</i>	<i>228,3</i>
Неподаткові надходження	План, млн. грн.	10,6	48,2	24,9	94,7	40,4	141,7
	Факт, млн. грн.	12,8	31,9	31,6	46,6	52,8	73,6
	<i>Рівень виконання плану, %</i>	<i>121,1</i>	<i>66,2</i>	<i>126,5</i>	<i>49,2</i>	<i>130,8</i>	<i>52,0</i>
Доходи від операцій з капіталом	План, млн. грн.	5,0	3,1	10,0	4,1	15,0	6,5
	Факт, млн. грн.	10,3	2,3	18,0	6,7	31,9	12,2
	<i>Рівень виконання плану, %</i>	<i>206,0</i>	<i>72,3</i>	<i>180,0</i>	<i>163,3</i>	<i>212,9</i>	<i>187,8</i>
Офіційні трансферти	План, млн. грн.	171,1	0,0	417,3	0,0	516,3	0,0
	Факт, млн. грн.	171,0	0,0	415,2	0,0	516,3	0,0
	<i>Рівень виконання плану, %</i>	<i>99,9</i>	<i>0,0</i>	<i>99,5</i>	<i>0,0</i>	<i>100,0</i>	<i>0,0</i>
Сукупні доходи	План, млн. грн.	757,2	52,4	1776,0	101,7	2751,0	153,2
	Факт, млн. грн.	815,8	35,2	1879,3	56,4	2965,6	90,1
	<i>Рівень виконання плану, %</i>	<i>107,6</i>	<i>67,3</i>	<i>105,8</i>	<i>55,4</i>	<i>107,8</i>	<i>58,8</i>

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [1, 4].

Єдина група бюджетних надходжень, по якій план перевиконаний фактично по загальному та по спеціальному фондах бюджету Хмельницької міської територіальної громади, це доходи від операцій з капіталом. Майже на 100% виконані надходження від офіційних трансфертів по загальному фонду досліджуваного місцевого бюджету, тоді як по спеціальному фонду таких надходжень не було заплановано. Враховуючи результати проведеного аналізу доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за групами їх бюджетної класифікації, сукупні доходи місцевого бюджету фактично перевиконані лише по загальному фонду, а по спеціальному фонду – недовиконання становить в межах 32-41% (див табл. 2.5).

Найбільшу частку у доходах бюджету Хмельницької міської територіальної громади станом на 1.10.2022р. мали податкові надходження – 78,5% що є найвищим значенням за 2017-2021рр. (див. табл. 2.2). Питома вага офіційних трансфертів становить майже 17%, а частка неподаткових надходжень складає лише 4,2% у доходах досліджуваного місцевого бюджету; при цьому доходи від операцій з капіталом майже не впливали на формування доходів бюджету, адже їх участь характеризується часткою 0,4% (рис. 2.9).

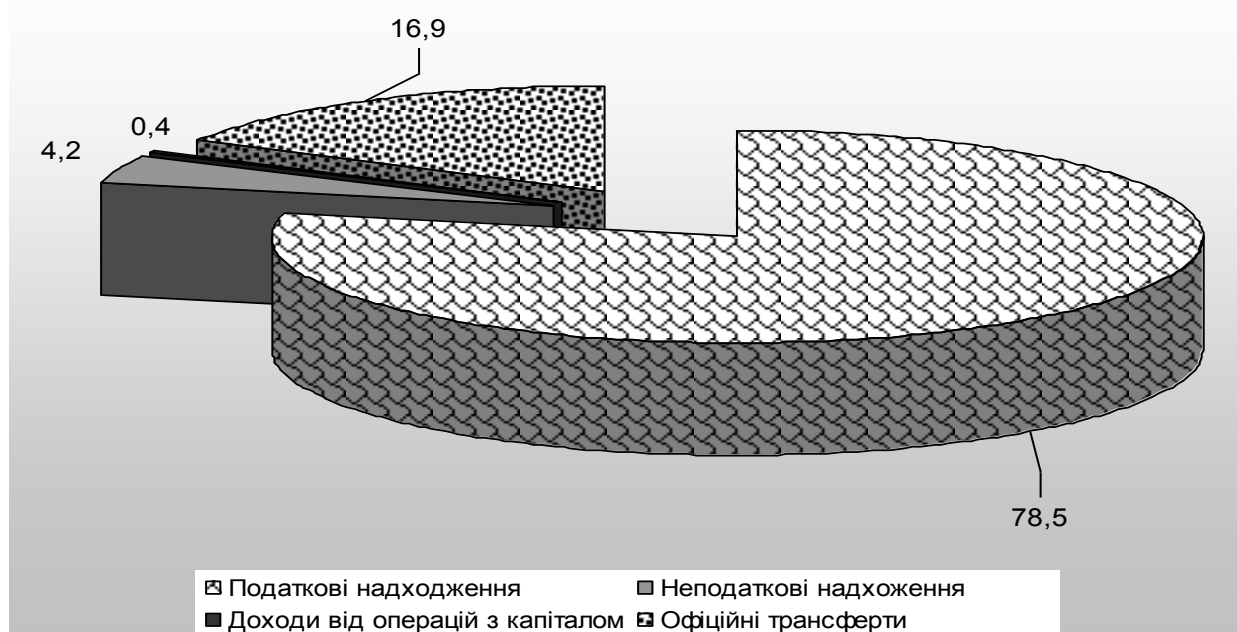

Рисунок 2.9 - Структура сукупних доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади станом на 1.10.2022р.*

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків офіційних даних 4[.]

Враховуючи те, доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади формуються в основному за рахунок податкового й трансфертного методів розглянемо структуру податкових надходжень до бюджету територіальної громади м. Хмельницького в розрізі першого кварталу, півріччя та дев'яти місяців 2022р. в умовах воєнного стану (табл. 2.6).

Таблиця 2.6. Структура податкових надходжень до бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 9 місяців 2022рр., %*

Види податкових надходжень	Станом на початок місяця у 2022р.				Динаміка, %		
	1 січня	1 квітня	1 липня	1 жовтня	за 1 місяць	за 6 місяців	за 9 місяців
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	65,8	69,0	73,1	74,2	104,8	111,1	112,8
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	0,1	0,2	0,5	2,8	200	500	2800
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1,5	0,8	1,0	1,1	53,3	66,7	73,3
Плата за землю	7,8	6,1	5,8	5,6	78,2	74,4	71,8
Єдиний податок	17,0	18,9	15,3	13,5	111,2	90	79,4
Акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі підакцизних товарів	3,7	2,8	3,3	3,1	75,7	89,2	83,8
Акцизний податок з реалізації пального	3,9	2,0	0,9	0,5	51,3	23,1	12,8
Екологічний податок	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0	100,0	100,0
Інші податки та збори	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0	100,0	100,0
Усього податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Примітка. Складено автором на основі власних розрахунків і офіційних даних [1, 4].

Як видно з наведених у табл. 2.6 даних, основним бюджетоутворюючим податком Хмельницької міської територіальної громади є податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) з часткою в сукупних доходах станом 1.10.2022р. у 74,2%, що більше порівняно з даними початку року на 12,8%. Незважаючи на те, що середня заробітна плата в Україні за умов воєнного стану зростає невисокими темпами, надходження до місцевого бюджету м. Хмельницького від ПДФО має зростаючу тенденцію впродовж 9 місяців 2022р. за рахунок збільшення фонду на грошове забезпечення військовослужбовців, які проходять підготовку, або вже стали до лав ЗСУ, так звані, «бойові виплати».

Вагоме значення у формуванні доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького має єдиний податок, частка якого за 9 місяців 2022р. становила 13,5%, що є найменшим значенням від початку року. Питома вага плати за землю становила 5,6%, що менше порівняно з даними початку 2022р. на 1,2%. Ще меншою є частка акцизного податку у формуванні доходів даного місцевого бюджету – 3,1%, що менше проти даних початку року на 0,6%.

Участь інших податків і зборів у формуванні доходів досліджуваного місцевого бюджету є менш значимою – питома вага їх в сукупних доходах становить менше 1%. Ще однією важливою статтею доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в 2022р. є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді субвенцій, а також субвенції з інших місцевих бюджетів, частка яких становила 17%. Зокрема, за 9 місяців 2022р. бюджет міста отримав освітню субвенцію з державного бюджету в розмірі 498,2 млн. грн., що становить 77% із затверджених 646,4 млн. грн. на 2022р.

Відтак, можемо зазначити, що проведена в Україні реформа децентралізації дозволила суттєво наростити доходну частину місцевих бюджетів і отримувати органам місцевого самоврядування самостійні, належні їм фінансові ресурси (доходи місцевих бюджетів), які відіграють ключову роль в протистоянні таким непередбачуваним і жорстким викликам сьогодення. У структурі доходів місцевих бюджетів суттєво зросла частка податкових надходжень і зменшилася питома вага міжбюджетних трансфертів, що свідчить про посилення фінансової самостійності та незалежності органів місцевого самоврядування від коштів державного бюджету.

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Поліпшення структури джерел формування доходів загального та спеціального фондів місцевих бюджетів

Ратифікація Україною Європейської хартії місцевого самоврядування, прийняття Кабінетом міністрів України «Концепції реформування місцевих бюджетів», вимагають проведення заходів із підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень та вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин.

Бюджети органів місцевого самоврядування мають встановлений склад доходів, якій не суперечить основним положенням Бюджетного кодексу України. Відповідно до принципу повноти, до бюджету органів місцевого самоврядування повинні бути включені всі доходи, на які має право відповідна територіальна громада, враховуючи територіальний фактор (розташування, отримання об'єкта оподаткування, місце надання суспільної послуги тощо).

Зазначимо, що попри абсолютне значення надходжень за кожним видом доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади, їх суттєва кількість обумовлює необхідність їхнього розподілу (ранжування) на групи з метою встановлення пріоритетів у адмініструванні та управлінні дохідною базою місцевого бюджету. Органи місцевого самоврядування, які наділені повноваженнями в сфері управління доходами місцевого бюджету, повинні в ході формування доходів місцевого бюджету зосереджувати свою увагу на бюджетних надходженнях, яким характерні такі ознаки [57]

- по-перше, ймовірність і можливість безпосереднього чи опосередкованого впливу органу місцевого самоврядування на обсяг надходжень або процес адміністрування доходів місцевого бюджету;
- по-друге, важливість питомої ваги надходжень за відповідними видами

доходів місцевого бюджету; відтак недоотримання запланованих доходів за конкретною статтею доходів може призвести до необхідності скорочення фінансування видатків місцевого бюджету;

- по-третє, наявність суттєвих відхилень фактичних показників надходжень за відповідним видом доходів місцевого бюджету від запланованих значень.

Беручи до уваги перший критерій, група доходів місцевого бюджету «Офіційні трансферти» може бути виключена з дослідження, оскільки рішення про їх надання регламентується Бюджетним кодексом України й нормативно-правовими актами, які його уточнюють, а також приймається або державними органом влади, або органом місцевої влади вищого рівня, а обсяги переважно визначаються на підставі затвердженого порядку.

Задля комплексного врахування наступних двох ознак відповідності доходів місцевих бюджетів, пропонуємо використати метод *ABC-XYZ* - аналізу.

Метод *ABC-XYZ* - аналізу являє собою поєднання двох методів аналізу *ABC* - аналізу та *XYZ* - аналізу. Метод *ABC* - аналізу передбачає виявлення та оцінку незначного числа кількісних величин, які є найціннішими та мають найбільшу питому вагу у загальній сукупності усіх вартісних показників. За допомогою даного методу аналізу уся сукупність показників розподіляється відповідно до обраного критерію на три групи: *A*, *B*, *C* з метою концентрації ресурсів на критичній меншості, залишаючи поза увагою тривіальну їх більшість. Згодом для кожної групи (класу) *A*, *B*, чи *C* розробляються та визначаються оптимальні управлінські рішення. Класичними є такі межі: група *A* – найбільш важливі та цінні доходи бюджету, група *B* – проміжні доходи бюджету, група *C* – найменш цінні та найменш важливі доходи у формуванні місцевого бюджету [2].

Зауважимо, що розподіл за групами прийнято робити згідно принципу Парето (правило 80/20, закон «важливої меншості»). Вільфредо Парето був італійським економістом, який у 1906р. виявив, що 80% італійських земель належить 20% населенню. Відтак, відповідно принципу Парето, для багатьох подій 80% наслідків слідує із 20% причин. Тому управління цими 20% причин

дає можливість на 80% управляти ситуацією. Варіанти формулювання принципу Парето можуть бути різноманітними залежно від сфери його застосування. Принцип Парето загалом підтверджує дисбаланс між причинами та наслідками, а пропорція 80/20 є лише приблизним середнім значенням цього дисбалансу. Слід також зауважити, що оскільки 80% стосується наслідків, а 20% причин (тобто різних речей), то їх сума не повинна дорівнювати 100%, але може бути як менша, так і більша [2].

Щодо необхідності управління формуванням доходами місцевого бюджету, принцип Парето може мати такий вигляд:

- 80% доходів бюджету сформовані за рахунок 20% податкових надходжень;
- 80% доходів бюджету сформовані за рахунок 20% неподаткових надходжень;
- 80% доходів бюджету сформовані за рахунок 20% доходів від операцій з капіталом;
- 80% доходів бюджету сформовані за рахунок 20% офіційних трансфертів.

Розподіл доходів бюджету територіальної громади на класи в процесі *ABC*-аналізу здійснюється за такими етапами [57]:

1. Визначення об'єктів аналізу – доходи бюджету територіальної громади.
2. Визначення параметру (критерію) за яким будуть аналізуватися об'єкти – частка груп доходів у формуванні бюджету територіальної громади.
3. Розподіл об'єктів у порядку спадання значення параметру.
4. Визначення груп *A*, *B*, *C*; для цього необхідно:
 - визначити частку параметру (групи доходів) від загальної суми параметрів (доходів бюджету територіальної громади);
 - розрахувати цю частку у кумулятивному (накопичувальному) відсотку;
 - присвоїти групу обраним доходам місцевого бюджету за відповідними значеннями відсотків.

Тобто, *ABC*-аналіз – це спосіб дослідження, що полягає в розподіленні доходів місцевого бюджету на групи *A*, *B* і *C*, які складають в структурі сукупних доходів бюджету 80, 15 і 5% відповідно й передбачає різні підходи до управління цими групами доходів.

Отже, задля вироблення пропозицій щодо покращення структури доходів бюджету Хмельницької територіальної громади вважаємо за доцільне використати метод *ABC-XYZ* - аналізу. Тому проведемо ранжування (розподіл) доходів бюджету за їхнім внеском у наповнення даного місцевого бюджету з врахуванням оцінки стабільності рівня виконання бюджету за доходами у 2017-2021рр. Усі доходи бюджету територіальної громади розподіляємо на дев'ять груп із врахуванням їх ролі у формуванні сукупних доходів бюджету, можливостей прогнозування обсягів та рівня невизначеності. Результатом має бути отримання груп доходів бюджету від групи *A-X* (бюджетоутворюючі доходи з дієвими механізмами планування й виконання) до групи *C-Z* (найменші доходи за питомою вагою із суттєвим рівнем невизначеності). При цьому будемо враховувати, що перманентно значний чи високий рівень коливань значень доходів (близько 100%) буде вказувати на наявність проблем їх надходжень до бюджету територіальної громади. Проведене ранжування з використанням вказаного методу та виокремленням груп джерел доходів місцевого бюджету за принципом Парето наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1. Результати *ABC*-аналізу виконання доходів бюджету Хмельницької територіальної громади у 2021р. (без урахування міжбюджетних трансфертів)*

Показники	Виконання у 2021 р., млн. грн.	Частка у доходах бюджету, %	Накопичена частка, %	Група <i>ABC</i>
Податок на доходи фізичних осіб	2367,0	59,5	59,5	<i>A</i>
Єдиний податок	402,5	15,4	74,9	<i>A</i>
Плата за землю	185,3	7,0	81,9	<i>B</i>
Власні надходження бюджетних установ	145,1	5,5	87,4	<i>B</i>
Акцизний податок на пальне	92,6	3,5	90,9	<i>B</i>
Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	88,0	3,4	94,3	<i>B</i>
Плата на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	34,8	1,3	95,6	<i>C</i>
Адміністративні збори, платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	34,5	1,3	96,9	<i>C</i>
Доходи від операцій з капіталом	29,6	1,1	98	<i>C</i>
Інші доходи	418,0	2,0	100	<i>C</i>
Усього доходи	3797,4	100,0	*	*

*Примітка. Складено автором за власними розрахунками й даними [4].

Як засвідчують дані табл. 3.1, номенклатура бюджетоутворюючих доходів територіальної громади м. Хмельницького у 2021р. не відрізнялась різноманіттям: до групи *A* (внесок до 80% загальних доходів бюджету Хмельницької територіальної громади без урахування міжбюджетних трансфертів) входило тільки два податкових джерела, які складають 20% від кількості доходів бюджету і надходження яких формують майже 75% доходів даного бюджету – це податок на доходи фізичних осіб і єдиний податок. Група *B* (внесок до загальних доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів не перевищує 15-20%) представлена лише чотирма джерелами надходжень, які займають 40% їх загальної кількості й формують 19,4% доходів бюджету територіальної громади. При цьому три з них мають податковий характер (плата за землю, акцизний податок на пальне та акцизний податок з реалізації підакцизних товарів), один – належать до групи неподаткових надходжень (власні надходження бюджетних установ). Група *C* представлена теж чотирма позиціями бюджетних надходжень (40% їх загальної кількості), що дають можливість сформуванню 5% доходів досліджуваного місцевого бюджету: плата на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, адміністративні збори та платежі, доходи від операцій з капіталом та інші доходи. Зауважимо, що в групі *C* «Інші доходи» слід виділити такі пріоритетні джерела доходів місцевого бюджету, як: податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, рентна плата за використання природних ресурсів, туристичний збір, транспортний податок, екологічний податок, штрафні санкції та інші неподаткові надходження.

За результатами виконання місцевих бюджетів за доходами у 2021р. можна відзначити досить високий рівень організації процесів планування та виконання дохідної частини бюджету Хмельницької територіальної громади, адже всі бюджетоутворюючі доходи та більшість доходів групи *B* характеризуються стабільністю виконання, а відхилення від 100% не перевищує 6 відсоткових пункти.

Для врахування фактора випадковості у формуванні доходів місцевого бюджету використаємо метод XYZ-аналізу, що дає можливість оцінити стабільність надходження тих чи інших видів доходів до місцевого бюджету. Тому метою проведення XYZ – аналізу є ранжування статей доходів місцевого бюджету за ступенем стабільності виконання та точністю їх планування та прогнозування. Алгоритм здійснення XYZ - аналізу передбачає такі етапи [57]:

1. Визначення коефіцієнтів варіації показників доходів бюджету територіальної громади за визначеними періодами.

2. Групування бюджетних доходів відповідно до зростання коефіцієнта варіації.

3. Розподіл доходів місцевого бюджету за категоріями X, Y, Z. При цьому в групу X потрапляють лише ті доходи місцевого бюджету, які характеризуються високою стабільністю надходження та високою ймовірністю прогнозування; значення коефіцієнта варіації для даної групи знаходиться в інтервалі від 0 до 10%. Група Y – це ті бюджетні доходи, що мають деякі коливання в надходженні й характеризуються середніми можливостями їх моделювання й значення коефіцієнта варіації знаходиться в інтервалі від 11% до 25%. Група Z - це доходи місцевого бюджету з нестабільним надходженням і слабкою точністю прогнозування їх надходжень, а значення коефіцієнта варіації знаходиться в інтервалі 26-100%.

Після проведення цих двох видів аналізу складається підсумкова матриця, оцінка якої дає змогу оптимально сформулювати місцевий бюджет та покращити його структуру за доходами. Для виконання XYZ-аналізу необхідним є визначення таких статистичних показників:

- коефіцієнт варіації, що буде показувати рівень коливання (мінливості) доходів місцевого бюджету й визначається так [37]:

$$V = \frac{\sigma}{x}, \quad (3.1)$$

де V – коефіцієнт варіації, у його розрахунку замість середньої арифметичної величини застосовуємо значення $x = 100\%$, що характеризує бажаний рівень

виконання всіх доходів місцевого бюджету.

σ - середнє квадратичне відхилення, що розраховується за формулою [37]:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \quad (3.2)$$

де \bar{x} - середнє арифметичне значення доходів місцевого бюджету, що розраховується за формулою [37]:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \quad (3.3)$$

де x_i - i -те значення статистичного ряду (обсяги доходів бюджету територіальної громади) у відповідному році;

n - кількість значень у статистичному ряді (кількість років для аналізу).

Зауважимо, що як вихідні дані для розрахунку коефіцієнта варіації, вибрано рівень виконання затверджених територіальною громадою міста Хмельницького показників доходів з урахуванням внесених змін. Результати проведенного XYZ - аналізу подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Показники XYZ - аналізу виконання доходів бюджету Хмельницької територіальної громади у 2017-2021 рр.*

Показники	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	Коефіцієнт варіації,%	Група XYZ
Податок на доходи фізичних осіб	104,5	99,8	100,3	101,8	101,3	1,83	X
Єдиний податок	99,7	102,1	98,2	100,5	103,1	1,94	X
Плата за землю	102,5	101,8	102,1	105,9	101,3	1,83	X
Власні надходження бюджетних установ	101,1	103,1	100,7	100,2	101,2	1,10	X
Акцизний податок з пального	107,5	94,8	99,7	103,8	105,1	5,00	X
Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	101,6	100,3	100,9	100,7	104,3	1,60	X
Плата на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	174,6	103,3	108,2	105,9	107,7	30,62	Z
Адміністративні збори, платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	125,9	97,8	102,5	134,4	109,8	15,57	Y
Доходи від операцій з капіталом	158,6	115,4	127,8	32,1	58,2	51,94	Z

*Примітка. Складено автором за даними джерела [3-4].

Як видно з наведених у табл. 3.2 даних, переважна більшість доходів бюджету Хмельницької територіальної громади без урахування міжбюджетних трансфертів, характеризувалась високим рівнем прогнозованості та ефективним механізмом адміністрування із значенням коефіцієнта варіації в межах 0-10% (група X): податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, акцизний податок з пального та з реалізації підакцизних товарів, плата за землю та власні надходження бюджетних установ. Надходження від адміністративних зборів, платежів, доходів від некомерційного та побічного продажу характеризуються середніми можливостями прогнозування та моделювання й належать до групи Y. Такі доходи бюджету територіальної громади, як: плата на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та доходи від операцій з капіталом та інші доходи належать до групи Z і характеризуються доволі слабкою точністю прогнозування.

Можливість визначити пріоритетність та черговість прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення механізмів планування та виконання відповідних доходів чи обґрунтувати економію часу та коштів за відсутності активних управлінських дій щодо незначних доходів дає сформована матриця (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Результати ABC-XYZ - аналізу виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади *

Група доходів	X	Y	Z
A	Податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок	-	-
B	Плата за землю, акцизний податок з пального, власні надходження бюджетних установ, акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	-	-
C	-	Адміністративні збори, платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	Плата на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, доходи від операцій з капіталом

*Примітка. Складено автором на основі проведеного аналізу (табл. 3.1-3.2).

Як видно з даних табл. 3.3, бюджетоутворюючими, з високою ймовірністю прогнозування джерелами доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького є такі податкові надходження: податок на доходи фізичних осіб і єдиний податок, яким притаманні висока стабільність надходження та ймовірність прогнозування (група А-Х). Надходження місцевого бюджету від плати за землю, акцизного податку з пального, акцизного податку з реалізації підакцизних товарів і неподаткових надходжень в частині власних надходжень бюджетних установ, мають дещо нижчу питому вагу у формуванні доходів місцевого бюджету але водночас високу стабільність надходження та ймовірність прогнозування (група В-Х). Надходження місцевого бюджету від адміністративних зборів, платежів і доходів від некомерційного та побічного продажу характеризуються деякими коливання в надходженні й середніми можливостями їх моделювання але з незначною питомою вагою в сукупних доходах бюджету (група С-У). Надходження місцевого бюджету від плати на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки й доходи від операцій з капіталом є нестабільним джерелом формування доходів бюджету з найменшою часткою в сукупних доходах бюджету й слабкою точністю прогнозування їх надходжень (група С-З). Відтак, запропонований метод дає змогу виявити потенціал органів місцевого самоврядування в управлінні процесами планування й виконання доходів бюджету територіальної громади міста.

3.2. Розвиток системи фінансового вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів у післявоєнний період

Необхідність регулювання державою бюджетних відносин зумовлена сьогодні значною диференціацією рівнів соціально-економічного розвитку, а отже, і фінансових потенціалів окремих територіальних громад, що ще більше буде виражено у поствоєнний період. Також це зумовлено й потребою усунення горизонтальних і вертикальних фіскальних дисбалансів задля забезпечення доступності та якості надання суспільних послуг, гарантованих державою, усім

верствам населення.

Визначальну роль в організації цього процесу відіграє бюджетне регулювання, що здійснюється через систему фінансового вирівнювання. Будучи складовою фінансової стратегії держави, фінансове вирівнювання спрямоване на згладжування диспропорцій регіонального розвитку.

В сучасних умовах розвитку, саме за допомогою системи фінансового вирівнювання й здійснюється бюджетне регулювання, як один з найважливіших методів бюджетного механізму. Фінансове вирівнювання спроможності у європейських країнах передбачає передачу фінансових ресурсів між субрегіональними урядами з метою пом'якшення регіональних відмінностей у фіскальній спроможності та потребах у витратах. Система фінансового вирівнювання перерозподіляє кошти від заможніших територіальних громад до тих місцевих громад, які стикаються з більшими витратами на душу населення або меншими доходами на душу населення. Такі передачі можуть відбуватися вертикально: від вищих рівнів органів місцевого самоврядування до їх нижчих рівнів, або горизонтально: в межах одного й того самого рівня органу місцевого самоврядування.

На думку багатьох науковців, основними інструментами фінансового вирівнювання є [12-13, 34]:

- закріплені доходи – закріплені за відповідними місцевими бюджетами загальнодержавні податки й збори або їхня частка;
- міжбюджетні трансферти.

Важко відзначити, що реформа бюджетних відносин у напрямку фіскальної децентралізації, розпочата в Україні у кінці 2014р., суттєво змінила сам механізм бюджетного вирівнювання, але водночас, міжбюджетні трансферти залишаються домінуючим інструментом цієї системи. Новим механізмом горизонтального бюджетного вирівнювання є вирівнювання дохідної спроможності бюджетів, у процесі якого для розрахунку базової (реверсної) дотації враховуються надходження податку на доходи фізичних

осіб для бюджетів об'єднаних територіальних громад із врахуванням конкретних параметрів (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Параметри, з урахуванням яких здійснюється горизонтальне вирівнювання дохідної спроможності бюджету територіальної громади міста*

*Примітка. Складено автором на основі даних [8, 34].

Одним із важливих параметрів для здійснення горизонтального вирівнювання дохідної спроможності місцевого бюджету є індекс податкоспроможності, який, згідно ст. 99 Бюджетного кодексу України, є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності місцевого бюджету в порівнянні з аналогічним середнім показником для місцевого бюджету в Україні в розрахунку на одну особу [8].

Саме від величини індексу податкоспроможності місцевого бюджету буде залежати можливість здійснення горизонтального вирівнювання його дохідної спроможності та вид міжбюджетного трансферту, який буде використаний для цього (базова чи реверсна дотація) (рис. 3.2).

Обсяги надходжень податку на доходи фізичних осіб та розміри базових дотацій у бюджеті територіальної громади м. Хмельницького подані на рис. 3.3. Так, за досліджуваний період надходження податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до бюджету даної територіальної громади щороку зростали, також на 2022-2023рр. були заплановані більші обсяги надходжень даного податку.

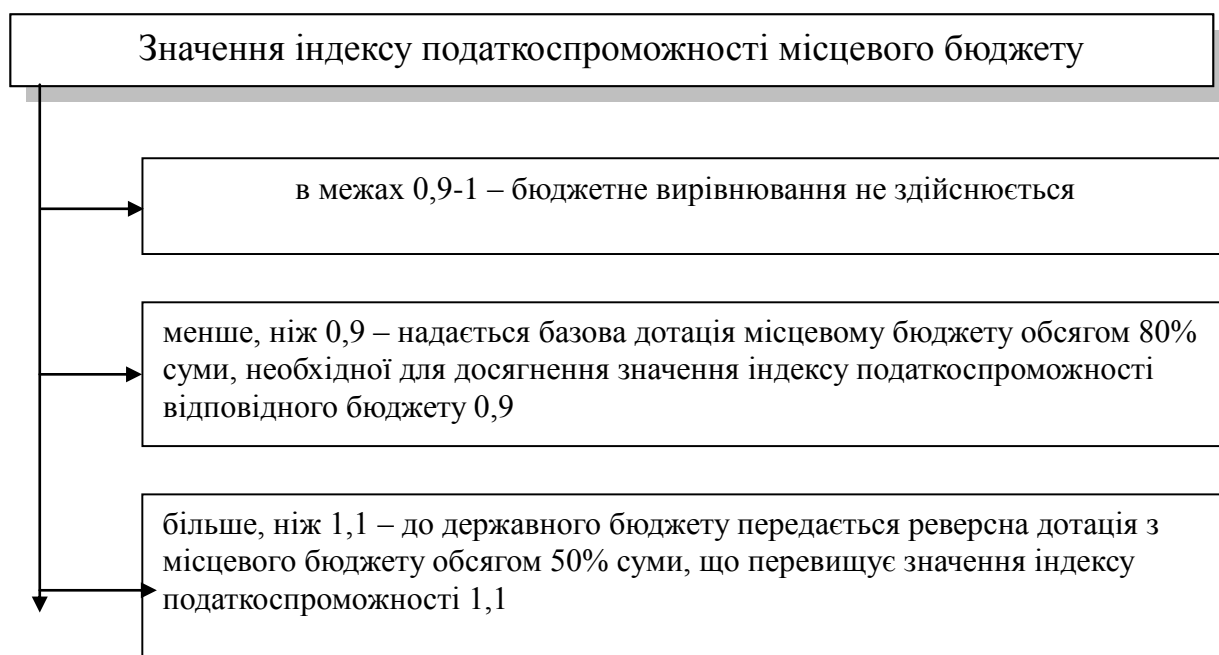

Рисунок 3.2 - Значення індексу податкоспроможності місцевого бюджету та їхній вплив на здійснення бюджетного вирівнювання*

*Примітка. Складено автором на основі даних [34].

Щодо базової дотації, то її обсяги фактичного виконання мали яскраво виражену зростаючу тенденцію у 2017-2019рр. з 1,4 млн. грн. до 17,4 млн. грн., у 2020-2021рр. з 9,2 млн. грн. до 12,1 млн. грн. Планові розміри базової дотації на 2022р. і 2023р. збільшилися з 6,6 млн. грн. до 7,4 млн. грн., хоча порівняно з 2021р. в 2022р. заплановано майже удвічі менший розмір дотації, що свідчить про зміцнення фінансової самодостатності даного місцевого бюджету та зменшення його фінансової залежності від коштів державного бюджету.

Позитивно оцінюючи наявні зміни в організації бюджетних відносин, які спрямовані на розвиток фіскальної децентралізації в Україні і в поствоєний період, вважаємо за потрібне звернути увагу й на проблемні моменти проведених реформ, що потребують вирішення сьогодні:

- незавершеність проведення галузевих реформ та адміністративно-територіальної реформи;
- недостатньо чітке розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;
- збільшення централізації бюджетних коштів усупереч проголошеній бюджетній децентралізації;

- делегування повноважень від державних органів влади до місцевого самоврядування без необхідного та належного фінансового забезпечення;
- недосконалість методики формування спроможних територіальних громад.

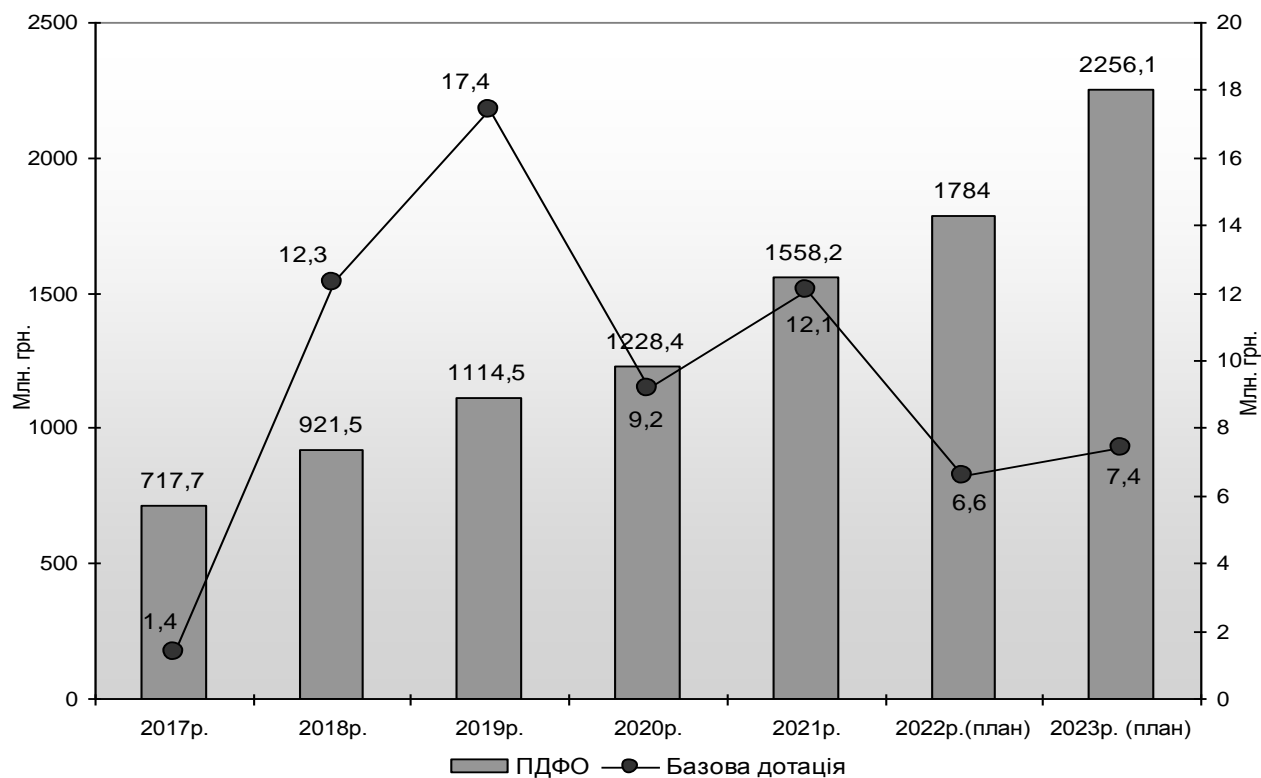

Рисунок 3.3– Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб і базової дотації до бюджету територіальної громади м. Хмельницького у 2017-2023рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [3-4].

Відтак, на наш погляд, одним із шляхів вирішення зазначених проблем є окреслення напрямків удосконалення фінансового вирівнювання. Тому, поряд із внесеними змінами щодо нормативів зарахування ПДФО та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки до державного бюджету, пропонуємо здійснювати горизонтальне вирівнювання дохідної спроможності бюджету територіальної громади м Хмельницького за надходженнями податку на доходи фізичних осіб.

Враховуючи те, що високу ймовірністю прогнозування має саме податок на доходи фізичних осіб, вважаємо за доцільне розглянути його роль у формуванні доходів місцевого бюджету й внести власні пропозиції щодо

збільшення надходження даного податку до бюджету територіальної громади м. Хмельницького.

Посилення ролі ПДФО у формуванні доходів місцевих бюджетів почалося з 2015р. із реформуванням бюджетних відносин. Водночас залишається актуальною і потребує свого вирішення проблема неврахування в процесі зарахування ПДФО до різних бюджетів місця реєстрації фізичної особи-платника податку. До основних причин, які стримують реалізацію фіскальної функції ПДФО, можна відмітити такі:

- високий рівень тінізації національної економіки й безробіття;
- низький рівень податкової культури та зумовлене цим приховування реального обсягу доходів фізичних осіб шляхом їм роботодавцями заробітної плати «у конверті» й невідображення потенційними платниками ПДФО у деклараціях повного обсягу доходів, отриманих з різних джерел;

Зазначені обставини негативно впливають на бюджетне забезпечення реалізації функцій органів місцевого самоврядування, яке значною мірою залежить також і від розподілу ПДФО між ланками бюджетної системи. З початку 2015р. у межах реформи міжбюджетних відносин, до бюджету територіальних громад зараховується 60% даного податку (ст. 64, 66 Бюджетного кодексу України). Органи державної влади намагалися компенсувати втрати місцевих бюджетів за рахунок запровадження нового податкового платежу до бюджетів місцевого самоврядування - акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, надання міжбюджетних трансфертів та ін. Зазначені заходи дали змогу зміцнити фінансову базу органів місцевого самоврядування, але вони по різному вплинули на рівень їхньої фінансової самодостатності: формування доходів місцевого бюджету за рахунок податкових надходжень його підвищує, а збільшення обсягу трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам і переважання в їх складі субвенцій над дотаціями свідчить про надмірну централізацію бюджетних коштів та не дає органам місцевого самоврядування достатньої самостійності у розподілі цих ресурсів.

Наголошуючи саме на ПДФО, на наш погляд, І. Луніна слушно зауважує, що «...чинна система зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів не створює зацікавленості місцевих органів влади у залученні населення на свою територію та врахуванні його потреб при формуванні місцевих бюджетів. За таких умов податок на доходи фізичних осіб не відповідає принципу еквівалентності» [20, с. 8].

Тому, для посилення фіскальної та регулюючої функцій зазначеного податку на рівні територіальних громад міст, пропонуємо змінити порядок його розподілу й зарахування до бюджету об'єднаних територіальних громад:

- до доходів загального фонду бюджетів територіальних громад зараховувати замість 60 процентів 70 процентів обсягу податку на доходи фізичних осіб, що сплачується платниками, зареєстрованими на території відповідної громади, за рахунок зменшення нормативу розподілу ПДФО до державного бюджету;
- зараховувати податок на доходи фізичних осіб до бюджету об'єднаних територіальних громад із врахуванням місця реєстрації платника податку, а не податкового агента;
- здійснювати відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, до яких було зараховано сплачений з доходу платником податок із урахуванням нормативів розподілу даного податку між державним і місцевими бюджетами, визначеними у ст. 29, 64, 66 Бюджетного кодексу України.

Практичне застосування таких рекомендацій дасть змогу зменшити втрати доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, зумовлені необхідністю відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів бюджету, до якого не було зараховано обсяг сплаченого ПДФО.

Варто звернути увагу, що у 2022р. завдяки збільшенню на цей рік до 64% частки податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування, було передбачено додаткове

акумулювання місцевими бюджетами фінансового ресурсу в розмірі 11 млрд. грн. [11].

Результати проведених розрахунків поданої пропозиції щодо зміни нормативів розподілу ПДФО до бюджету територіальної громади м. Хмельницького подано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4. Ефект від зміни нормативів розподілу податку на доходи фізичних осіб у доходах бюджету територіальної громади м. Хмельницького (без врахування трансфертів)*

Показники	2021р.			2022р.		
	фінансовий ресурс, млн. грн.	очікуваний фінансовий ресурс, млн. грн.	приріст фінансового ресурсу, млн. грн.	фінансовий ресурс, млн. грн.**	очікуваний фінансовий ресурс, млн. грн.	приріст фінансового ресурсу, млн. грн.
ПДФО	1558,2	1817,9	259,7	1943,7	2267,7	324,0
Податкові надходження	2367,0	3055,3	688,3	3507,5	4093,3	585,8
Доходи (без врахування трансфертів)	2618,5	3379,5	761,0	3731,0	4354,3	623,3

*Примітка. Розраховано автором на основі власних пропозицій і офіційних даних [4].

**Затверджені планові дані на 2022р.

Як свідчать дані табл. 3.4, за умови практичної реалізації нашої пропозиції доходи бюджету територіальної громади м. Хмельницького підвищилися би в 2021р. на 259,7 млн. грн., у 2022р. – на 324 млн. грн. З урахуванням збереження частки ПДФО і податкових надходжень у сукупних доходах місцевого бюджету без врахування трансфертів визначили їх очікувані обсяги за умови зміни нормативів розподілу ПДФО. Збільшення надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб. Відтак, обсяги податкових надходжень зросли б у 2021р. на 688,3 млн. грн. (на 29%) і становили б 3055,3 млн. грн., обсяги сукупних доходів бюджету без врахування трансфертів збільшилися б на 761 млн. грн. і становили б на кінець звітного періоду 3379,5 млн. грн.

Крім свого фіскального значення, ПДФО властивий також значний регулюючий вплив, адже від ставки самого податку та умов оподаткування

безпосередньо залежить і величина доходів від сплати даного податку до місцевого бюджету. Тому враховуючи значну диференціацію доходів фізичних осіб, вважаємо за доцільне повернутися до застосування прогресивної шкали ставок ПДФО, яка довела свою ефективність як дієвий інструмент регулювання доходів населення у багатьох зарубіжних країнах (додаток). Запропонований підхід до оподаткування доходів населення відповідатиме принципам платоспроможності й соціальної справедливості й дасть змогу відмовитися від практики застосування податкових соціальних пільг і не призведе до втрат бюджету держави.

Для підвищення зацікавленості місцевих органів влади в розвитку економіки, збільшенні податкового потенціалу відповідних територій необхідно своєчасно та адекватно оцінювати податкоспроможність регіону (у формулі розрахунку дотацій вирівнювання) виходячи не з фактичних показників податкових надходжень, а з оцінок потенційних можливостей їх збільшення;

Послідовне застосування принципу еквівалентності при формуванні доходів місцевих бюджетів дасть змогу створити передумови для збільшення обсягів та підвищення якості суспільних благ і послуг (за збереження існуючого рівня доходів), підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів та реалізації конкурентних переваг досліджуваної територіальної громади.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів сформульовано та обґрунтовано наступні висновки і пропозиції.

Всі місцеві бюджети є самостійними, що забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом місцевих органів влади визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, а також їхнім правом самостійно й незалежно розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Однією з найбільших перепон пропорційного та інтенсивного розвитку регіонів і всієї держави в цілому є недосконалість певних аспектів формування доходної частини місцевих бюджетів, а саме: складу її дохідних джерел, порядку розмежування податкових надходжень, відсутності у місцевих органів влади належних стимулів для підвищення ефективності мобілізації фінансових ресурсів (понаднормово) у рамках їх повноважень, тощо.

Доходи місцевих бюджетів – це надійна та стабільна основа фінансової бази органів місцевого самоврядування. Їхній достатній обсяг уможливорює ефективний вплив органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток регіонів і територій. Сутність доходів місцевих бюджетів виявляється в системі мобілізації фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування (інструмент перерозподілу частини валової доданої вартості регіону чи території) задля виконання покладених на них функцій у рамках повноважень, визначених законодавством України. Специфіка доходів місцевих бюджетів полягає в комплексності трактування їх складної сутності: з позиції економічна категорії, за матеріальним змістом і за суспільним призначенням, що пояснює їх глибинний зміст, роль і значення. Проведена класифікація дала можливість виокремити такі види доходів місцевих бюджетів: доходи загального та спеціального фондів місцевого бюджету з відповідними

джерелами їх знаходження; податкові, неподаткові, позикові доходи, трансферти; власні та закріплені доходи та ін.

Формування доходів місцевих бюджетів відбувається в результаті розподілу та перерозподілу ВВП з метою утворення грошових фондів, необхідних органам місцевого самоврядування для забезпечення реалізації їх функцій і завдань. Сутність процесу формування доходів місцевих бюджетів полягає в законодавчо закріпленій діяльності пов'язаній із складанням місцевих бюджетів відповідно до форм і засобів організації та створення фінансових ресурсів на місцевому рівні за участі органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян, громадських організацій, державного та приватного секторів. Формування доходів місцевих бюджетів здійснюється з використанням таких методів: податного, неподаткового, позикового та емісійного, кожному з яких притаманні специфічні форма, важелі, інструменти та ознаки. Узгодженість методів, форм та інструментів формування доходів місцевих бюджетів і характер їх впливу на соціально-економічний розвиток територій забезпечується на основі реалізації таких принципів: політичної спрямованості, соціальної справедливості, рівнонапруженості, економічної ефективності, поєднання гнучкості та стабільності, демократичності, обов'язковості, відповідності доходів обсягам функцій і повноважень органів влади, єдності, повноти, реальності, наукової обґрунтованості, поділу доходів, плановірності, системності, гласності, матеріальної зацікавленості, бюджетного контролю та матеріальної відповідальності, еквівалентності та бюджетної достатності.

Проведена реформа децентралізації дозволила суттєво наростити доходну частину місцевих бюджетів і Україні. Аналіз практики формування доходів територіальної громади м. Хмельницького дає підстави відмітити, що на 90% доходи бюджету сформовані за рахунок доходів загального фонду й на 10% - за рахунок доходів спеціального фонду. Оцінка обґрунтованості планування доходів місцевого бюджету засвідчила, що перевиконання по сукупних доходах

досліджуваного бюджету було лише в 2017р. і 2021р.; по загальному фонду – у 2017р., 2020-2021рр., а по спеціальному фонду бюджету - 2017-2019рр. і 2021р.

Аналіз сформованих доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького у 2017-2021рр. за бюджетною класифікацією доходів виявив, що більш як 60-70% доходів становлять податкові надходження (на кінець 2021р. - 62,3%), неподаткові надходження – не більше 5-8%, доходи від операцій з капіталом – приблизно 1% , а офіційні трансферти – 30-40%, що засвідчує помірну залежність даного бюджету від коштів державного бюджету. Динаміка структури податкових надходжень досліджуваного місцевого бюджету за формою оподаткування вказує на домінуючу роль прямих податків із тенденцією до зростання їх питомої ваги з 70,6% у 2017р. до 73,6% у 2021р.; частка непрямих податків у їх загальній сукупності становить не більше 30% усіх податкових надходжень із тенденцією до зниження.

Дослідження структури податкових надходжень бюджету територіальної громади м. Хмельницького показало, що на кінець 2021р. половину їх формує податок на доходи фізичних осіб, 17% - єдиний податок суб'єктів малого бізнесу, 8% - доходи від плати за землю 4% акцизний податок, а частка рештки податків є незначною. Незважаючи на важливу роль податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів, досить важливими для досліджуваного бюджету залишаються офіційні трансферти як засіб надання фінансової допомоги держави, питома вага яких в сукупних доходах бюджету зменшилася становила 31%.

Через військовий стан місцеві бюджети зазнали розбалансованості та стикнулися з багатьма викликами, пов'язаних із формуванням доходів органів місцевого самоврядування, а також їх розподілом та використанням у таких складних умовах. Проведений аналіз дозволяє відзначити певні тенденції у формуванні доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в умовах воєнного стану: відсутність проблем із надходженнями до місцевого бюджету, зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб через виплати військовослужбовцям (частка 74,2%), зростанні надходжень від

податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності. Разом з тим, прослідковується й незначне зменшення надходжень від єдиного податку, незважаючи на можливість його не сплачувати частині платників, плати за землю, а також акцизного податку. Суттєво зменшилися надходження від неподаткових платежів до місцевого бюджету внаслідок скорочення власних надходжень бюджетних установ і організацій міста.

Проведений аналіз виконання доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького за дев'ять місяців 2022р. сукупні доходи місцевого бюджету фактично перевиконані лише по загальному фонду на 107,8%, а по спеціальному фонду – недовиконання на 41%, що засвідчує фактичне недоотримання коштів на потреби розвитку громади міста. Перевиконання плану спостерігаємо за податковими надходженнями загального (на 9,2%) та спеціального фонду (на 28,2%) бюджету. Доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади формуються у 2022р. в основному за рахунок податкового і трансфертного методів. Важливою статтею доходів бюджету територіальної громади в є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді субвенцій, а також субвенції з інших місцевих бюджетів, частка яких становила 17%. За 9 місяців 2022р. бюджет міста отримав освітню субвенцію з державного бюджету в розмірі 498,2 млн. грн., що становить 77% із затверджених 646,4 млн. грн. на 2022р.

Запропоноване використання методу *ABC-XYZ*-аналізу для оцінки доходів місцевих бюджетів дало змогу обґрунтувати необхідність і послідовність управління процесами планування й виконання окремих дохідних джерел досліджуваного місцевого бюджету із врахуванням рівня стабільності виконання та можливостями їх моделювання й прогнозування. Виявлено, що бюджетоутворюючими, з високою ймовірністю прогнозування джерелами доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького є податок на доходи фізичних осіб і єдиний податок (група *A-X*). Надходження місцевого бюджету від плати за землю, акцизного податку з пального, акцизного податку з реалізації підакцизних товарів і неподаткових надходжень в частині власних

надходжень бюджетних установ, мають дещо нижчу питому вагу у формуванні доходів місцевого бюджету але водночас високу стабільність надходження та ймовірність прогнозування (група *B-X*). Надходження від адміністративних зборів, платежів і доходів від некомерційного та побічного продажу характеризуються деякими коливання в надходженні й середніми можливостями їх моделювання але з незначною питомою вагою в сукупних доходах бюджету (група *C-Y*). Надходження від плати на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки й доходи від операцій з капіталом є нестабільним джерелом формування доходів бюджету з найменшою часткою в сукупних доходах бюджету й слабкою точністю прогнозування їх надходжень (група *C-Z*). Тому задля покращення нарощення доходів місцевого бюджету територіальній громаді м. Хмельницького слід звернути увагу саме на доходи груп *A-X* і *B-X*.

Реформа бюджетних відносин у напрямку фіскальної децентралізації, розпочата в Україні у кінці 2014р., суттєво змінила сам механізм бюджетного вирівнювання, який сьогодні передбачає вирівнювання дохідної спроможності бюджетів із врахуванням надходження ПДФО, чисельності населення регіону та індексу податкоспроможності бюджету територіальної громади міста за надходженнями ПДФО.

Позитивно оцінюючи наявні зміни в організації бюджетних відносин, які спрямовані на розвиток фіскальної децентралізації в Україні в поствоєний період, є ще проблемні моменти, для вирішення яких пропонуємо для посилення фіскальної та регулюючої функцій зазначеного податку на рівні територіальних громад міст, змінити порядок його розподілу й зарахування до бюджету територіальної громади м. Хмельницького:

- до доходів загального фонду бюджетів територіальних громад зараховувати замість 60 процентів 70 процентів обсягу податку на доходи фізичних осіб, що сплачується платниками, зареєстрованими на території відповідної громади, за рахунок зменшення нормативу розподілу ПДФО до державного бюджету;
- зараховувати податок на доходи фізичних осіб до бюджету територіальної

громади із врахуванням місця реєстрації платника податку, а не податкового агента;

- здійснювати відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, до яких було зараховано сплачений з доходу платником податок із урахуванням нормативів розподілу даного податку.

Практичне застосування таких рекомендацій дасть змогу зменшити втрати доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, зумовлені необхідністю відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з ПДФО. Крім того, буде отриманий позитивний ефект приросту надходжень ПДФО на 324 млн. грн., податкових надходжень на 585,8 млн. грн., доходів бюджету без врахування трансфертів – на 623,3 млн. грн.

Окреслено подальші напрями реформування дохідної спроможності бюджету досліджуваної територіальної громади:

1. Необхідність чіткого визначення власних та делегованих повноважень та фінансового ресурсу на забезпечення цих повноважень.
2. Уточнення наявної чисельності населення громади (реєстрації внутрішньо-переміщених осіб, значна частина яких не реєструється, сподіваючись на швидке повернення додому; використання даних наявних реєстрів тощо).
3. Необхідність удосконалення формули горизонтального вирівнювання:
 - розгляд можливості урахування всіх податкових надходжень (або ж за виключенням місцевих податків і зборів);
 - підняття нижньої межі індексу для визначення базової дотації, а також спрямування базової дотації до бюджетів у більшому відсотковому обсязі (діюча норма 80%);
 - розгляд можливості врахування у формулі горизонтального вирівнювання окремих видатків (європейська практика).
4. Збільшення розміру зарахування ПДФО в умовах воєнного стану (перерозподіл між рівнями управління на користь громад у розмірі 70%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: сучасний стан та оцінка нових підходів. URL. <https://decentralization.gov.ua/news/15207?page=2>
2. Бодряков Р.Е. ABC і XYZ: складання та аналіз підсумкової матриці. URL. <http://www.rombcons.ru/logistik2.htm>
3. Бюджет міста Хмельницького за 2018-2020pp. URL. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22201100000/info>
4. Бюджет Хмельницької територіальної громади за 2021pp. URL. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22564000000/info/profil>
5. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 [1] с.
6. Бюджетна система : підручник / за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
7. Бюджетні інструменти фінансування МЕР. Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020р. URL. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/602/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_2.pdf
8. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010р. №2456-VI. URL. search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_07_08/T102456.html
9. Бліщук К. М. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу: проблеми та можливості для їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск №43. URL. [Users/Администратор/Contacts/Videos/Documents/Downloads/](https://www.economyandcommunity.com/users/administrator/contacts/videos/documents/downloads/)
10. Вігура О.М., Литвинчук І.В. Класифікація доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2017. № 4. С. 26-30.

11. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynu-prohnoz-tendentsiy>
12. Глущенко А. С. Формування самодостатніх фінансово спроможних територіальних громад в Україні: стан, проблеми та перспективи. *Проблеми економіки*. 2019. №2(40). С. 126-133.
13. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. №45. С. 225-232. URL : <http://www.market-infr.od.ua/uk/45-2020>
14. Грабчак К. М., Матвійчук В. І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. №3(31). С. 149-158.
15. Григорук В. С. Доходи місцевих бюджетів: сутність і методи формування. Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Рівне, 10 січня 2023 р.). Рівне: ЦФЕНД, 2023. С. 44-46.
16. Григорук В. С. Практичні аспекти формування доходів місцевого бюджету. Економіка, фінанси, облік і право: актуальні проблеми теорії та практики: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Ізмаїл, 26 січня 2023 р.): у 2 ч. Ізмаїл: ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. 56 с. С. 45-47.
17. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
18. Десятнюк О., Шаповалов Є. Актуальні питання формування дохідної частини місцевих бюджетів у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Світ фінансів*. 2020. № 3(64). С. 76-86.
19. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КабінетМіністрів України №252 від 11.03.2022р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhativ-u-period-voyennogo-stanu-252>

20. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів, за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної. К., 2010. 310 с.
21. Джерела доходів місцевих бюджетів : матеріали експертної Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні (за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та проекту «SKL International»). Київ, 2019. 19 с.
22. Добош Н.М., Данилків Х.П., Гориславець П.А. Формування доходів об'єднаних територіальних громад в умовах удосконалення податкового законодавства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. №4. С. 46-51.
23. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. URL: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets>
24. Європейська хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовтня 1985 року Законом №452/97-ВР (452/97-ВР) від 15.07.97р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
25. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР. URL. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
26. Зелик С. С. Досвід формування бюджетів територіальних громад у країнах з розвинутою економікою. *Економічний вісник університету*. 2018. №34/1. С. 245-250.
27. Казюк Я. В. Венцел, І. Герасимчук. Джерела доходів місцевих бюджетів [http:// decentralization.gov.ua](http://decentralization.gov.ua)
28. Кіт В.І. Неподаткові надходження у системі доходів місцевих бюджетів: [http:// nz.uad.lviv.ua/static/media/1-52/22.pdf](http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-52/22.pdf)
29. Квасниця О.В., Русін В.М. Дослідження резервів збільшення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. 2019. №1. С. 35-45.
30. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади; Асоціація міст України. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

31. Конституція України 254к/96-ВР, (поточна редакція від 1.01.2020р.). URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
32. В.В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бізнесінформ*. 2020. №3. С. 328-335.
33. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. №3(56). С. 7-18.
34. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
35. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Світ фінансів*. 2014. С.131-142.
36. Макогон В. Д. Податкові надходження у системі формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2019. №41. С. 188-195.
37. Малиняк Б., Горин В., Письменний В.; за ред. Б. Малиняка. Аналізуємо бюджет – доступно про головне. Тернопіль: Zazaprint, 2017.78с.
38. Маренич О. М. Система доходів місцевих бюджетів та її розвиток (на прикладі відповідного бюджету). *Економічний простір*. 2019. №143. С. 109-120.
39. Маркуц Ю., Заджорожна Л. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни? URL. <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhetu-shho-z-vykonannyam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/>
40. Матвійчук В. І., Грабчак К. М. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. №3(31). С. 149-158.
41. Місцеві бюджети в умовах війни: регіональний вимір та джерела наповнення. URL: <https://od.org.ua/uk/miscevi-budgeti-v-umovah-vijni/>
42. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. І перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
43. Місцеві фінанси в системі соціально-економічного розвитку регіону: монографія. за ред. Д. А. Ковалевич; Чернів. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-

екон. ун-ту, Каф. фінансів, банк. справи та підприємництва. Чернівці : Технодрук, 2017. 207с.

44. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

45. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360с.

46. Муніципальні облигації. Публічні послуги. Київ 2020. URL. <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/615/5.pdf>

47. Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану: виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування. Громадський простір. 13.07.2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=napovnennya-mistsevyh-byudzhativ-pid-chas-vojennoho-stanu-vyuvlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovyh-dzherel-finansuvannya>

48. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 9 місяців 2022 року / Шведсько-Український Проект «Підтримка децентралізації в Україні», SALAR International. URL:file:///D:/Desktop/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%B1.%20%D1%84%D0%BE%D1%83.htm

49. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2006. № 4. С.24-37.

50. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. №6. С. 41-51. URL. <http://7nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr6.pdf>.

50. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2022. Випуск 35. С.25-32.

52. Письменний В. Дотації у забезпеченні фінансового потенціалу територій. *Світ фінансів*. 2018. №1. С. 70–81.

53. Романенко О.Р. Фінанси. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.

54. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : моногр. Київ КНЕУ, 2014. 325 [3] с.

55. Савчук С.В. Теоретико-концептуальні засади визначення доходів бюджетів як об'єкта бюджетного планування *Наука й економіка*. 2012. №1(25). С. 81–88.
56. Синчак В. П., Капелюшок С. В. Сплата та вплив податків у США на структуру податкових надходжень муніципальних бюджетів. *Обліково фінансова наука і практика: пріоритети розвитку та місія у воєнний час: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (16 листопада 2022р., м. Київ) / Відпов. за вип. Ю.С. Бездушна. К.: ННЦ «ІАЕ», 2022. С. 108-112.*
57. Стеценко Т. В., Яременко В.Г., Овчаренко К.В. Оцінка виконання доходів місцевих бюджетів України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №3. С. 292-397.
58. Трусова Н., Сизоненко О. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Світ фінансів*. 2018. №3(56). С. 19-27.
59. Хотенко О., Смірнова О. Податкові джерела доходів місцевих бюджетів. ГО «Інститут податкових реформ», 2017. : <http://ngoipr.org.ua/blog>
60. Чугунов О.І. Формування бюджетів місцевого самоврядування у системі суспільного розвитку територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2018. №38. С. 153-161.

Виконав слухач магістратури спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування денної форми навчання

« » 2023 р.

Підпис

Вадим ГРИГОРУК

Ім'я, прізвище

Науковий керівник

к.е.н., доцентка

« » 2023 р.

Підпис

Віктор СИНЧАК

Ім'я, прізвище

Робота допущена до захисту:

завідувачка кафедри

к.е.н., доцентка

« » 2023 р.

Підпис

Наталія ЗАХАРКЕВИЧ

Ім'я, прізвище

ДОДАТКИ

Таблиця А.1. Класифікація доходів місцевих бюджетів *

№ з/п	Ознака класифікації	Види доходів
1.	Повнота зарахування	- доходи, що повністю надходять до місцевих бюджетів - доходи, що частково надходять до місцевих бюджетів
2.	Методи формування	- податкові доходи - неподаткові доходи - позикові доходи
3.	Спосіб зарахування	- доходи загального фонду місцевих бюджетів - доходи спеціального фонду місцевих бюджетів
4.	Напрямок розподілу	- власні доходи - закріплені доходи
5.	Група бюджетної класифікації	- податкові доходи - неподаткові доходи - доходи від операцій з капіталом - трансферти
6.	«Концепція двох бюджетів»	- доходи поточного бюджету - доходи бюджету розвитку
7.	Періодичність зарахування	- систематичні доходи - разові доходи
8.	Суб'єкт справляння	- доходи від юридичних осіб - доходи від фізичних осіб
9.	Об'єкт справляння	- доходи від прибутку - доходи від майна - доходи від землі - доходи від доходів - доходи від природних ресурсів
10.	Громадянство суб'єктів справляння	- доходи від резидентів - доходи від нерезидентів

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [5,6, 10, 42].

Таблиця Б.1. Види неподаткових надходжень, що зараховуються до місцевих бюджетів*

Неподаткові надходження	Види неподаткових надходжень
Доходи від власності та підприємницької діяльності	– Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність; інші надходження; надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	- Плата за надання адміністративних послуг; – плата за утримання дітей у школах-інтернатах; – надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном; – державне мито;
Орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди обласними, районними, Київською міською державною адміністраціями, місцевими радами.	За місцем податкової реєстрації
Інші неподаткові надходження	Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності; – інші надходження; – доходи від операцій з кредитування та надання гарантій; – концесійні платежі
Власні надходження бюджетних установ	Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством; – інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Таблиця В.1. Види доходів місцевих бюджетів від операцій з капіталом*

<i>Доходи від операцій з капіталом</i>	<i>Види доходів від операцій з капіталом</i>	<i>Підвиди доходів від операцій з капіталом</i>
Надходження від продажу основного капіталу	Кошти від реалізації скарбів, майна, одержаного державою або територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, безхазяйного майна, знахідок, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі	Кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна, майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі
	Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	-
	Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності.	-
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	Кошти від продажу землі	Кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності; – кошти від продажу прав на земельні ділянки несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній або комунальній власності; – кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення до розмежування земель державної і комунальної власності з розстроченням платежу.
	Надходження від продажу нематеріальних активів.	-

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Додаток Г

Таблиця Г.1. Нормативи зарахування податкових надходжень до загального фонду бюджету міської територіальної громади*

Види платежів	Норматив зарахувань, %
<i>Загальнодержавні податки та збори</i>	
Податок та збір на доходи фізичних осіб)	60
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	100
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів щодо деревини, заготовленої в порядку рубокголовного користування	37
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів щодо деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування)	100
Рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення	100
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення	5
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення	100
Рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату	3
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	100
Частина акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального	13,44
<i>Місцеві податки та збори</i>	
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	100
Плата за землю	100
Транспортний податок	100
Збір за місця для паркування транспортних засобів	100
Туристичний збір	100
Єдиний податок	100

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Продовження додатку Г

Таблиця Г.2. Нормативи зарахування неподаткових надходжень до загального фонду міської територіальної громади*

Види платежів	Норматив зарахувань, %
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів	100
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів	100
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами місцевих рад і місцевими органами виконавчої влади	100
Адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб	100
Адміністративний збір за державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень	100
Плата за надання інших адміністративних послуг	100
Державне мито	100
Орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди державними адміністраціями та місцевими радами	100
Інші надходження	100
Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (крім тих, які мають цільове спрямування згідно із законом)	100
Кошти від реалізації безхазяйного майна	100
Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету	Згідно з рішенням відповідної місцевої ради
Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Додаток Д

Таблиця Д.1. Нормативи зарахувань окремих видів доходів до спеціального фонду бюджету міської територіальної громади*

Види платежів	Норматив зарахувань, %
Екологічний податок	25
Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва	75
Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності	50
Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом)	100
Власні надходження бюджетних установ	100
Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	100
<i>Бюджет розвитку</i>	
Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є комунальна власність	100
Плата за гарантії, надані міськими радами	100
Кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту	100
Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності	100
Кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності	90

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Додаток Е

Таблиця Е.1. Види міжбюджетних трансфертів та їх зарахування *

Державний бюджет України	Обласні бюджети	Бюджет м. Києва	Бюджети міст обласного значення, районів	Бюджети об'єднаних територіальних громад
Базова дотація	+	-	+	+
Освітня субвенція	+	+	+	+
Медична субвенція	+	+	+	+
Реверсна дотація державному бюджету	+	-	+	+
Додаткові дотації	+	+	+	+

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [8].

Рисунок Ж.1. Принципи формування та функціонування доходів місцевих бюджетів*

*Примітка. Побудовано автором на основі опрацювання [6, 34].

Таблиця 3.1. Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021рр.*

Трансферти	2017р.		2018р.		2019р.		2020р.		2021р.	
	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %
1.Субвенції з державного бюджету	1311,2	100,0	612,6	42,7	602,8	52,4	509,7	89,2	786,8	66,7
- освітня	287,2	21,9	307,6	50,2	368,3	61,0	457,0	89,6	626,3	79,6
- медична	227,0	17,3	210,2	34,3	192,2	31,9	52,7	10,3		
-на будівництво палацу спорту	-		54,00		27,0		0,0		103,0	
- на соціально-економічний розвиток територій	32,3		40,8						4,1	
2. Субвенції з місцевих бюджетів			808,7		531,2		52,7	9,2	380,0	
Усього	1311,2	100,0	1434,2	100,0	1151,4	100,0	571,7	100,0	1178,9	100,0

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [3-4].